

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalous
Yritysten ja taloushallinnon juridiikka

Krista Borgström

Rikosprosessin eteneminen parisuhdeväkivalta- tapauksissa

Opinnäytetyö 2012

Tiivistelmä

Krista Borgström

Rikosprosessin eteneminen parisuhdeväkivaltatapauksissa, 57 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous, Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Yritysten ja taloushallinnon juridiikan suuntautumisvaihtoehto

Opinnäytetyö 2012

Ohjaaja: Lehtori Raili Toikka

Tämän opinnäytetyön keskeisinä aiheina olivat parisuhdeväkivalta ja sen rikosprosessin eteneminen. Työn ensisijainen tarkoitus oli antaa tietoa siitä, miten parisuhdeväkivalta määritellään rikoksena ja mitä kaikkea itse rikosprosessi sisältää, esitutkinnasta aina oikeuskäsittelyyn asti. Tarkoituksena oli myös selvittää, millaisia rangaistuksia parisuhdeväkivallasta voidaan langettaa ja miltä väkivaltarikokset nykyään tilastojen valossa näyttäivät.

Tutkimusmenetelmänä tässä työssä toimi kvalitatiivinen tutkimus. Työ toteutettiin keräämällä aineistoa erilaisista kirjoista ja sähköisistä lähteistä. Tekstikappaleiden tukena työssä käytettiin myös paljon aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä. Työ perustuu teoriaan, eikä erillistä empiiristä osiota ole, koska aihe on arkaluonteinen ja varsin intiimi.

Opinnäytetyön alussa käsiteltiin lyhyesti sitä, mitä parisuhdeväkivalta oikeastaan on ja millaiseksi rikokseksi se luokitellaan. Näiden jälkeen käsiteltiin itse rikosprosessia eli esitutkintaa, syyteharkintaa, oikeudenkäyntiä, erilaisia todistuskeinoja ja rangaistuskäytäntöjä. Viimeisessä luvussa selvitettiin tilastojen avulla hieman sitä, miltä rikoslukemat näyttivät Suomessa vuoden 2011 aikana ja millaisilla paikoilla rikoksia tapahtui eniten.

Työn tuloksena selvisi, että Suomessa tehdään vuosittain useita kymmeniätuhansia pahoinpitelyrikoksia ja että varsinkin parisuhdeväkivaltarikoksista nostetaan harvoin syytteitä. Poliisilla on rikosten esitutkinnassa merkittävä tehtävä, varsinkin kuulustelujen järjestämisessä ja todisteiden keräämisessä.

Asiasanat: parisuhdeväkivalta, rikos, oikeudenkäynti, todistaminen

Abstract

Krista Borgström

Intimate partner violence in the Finnish criminal procedure, 57 pages

Saimaa University of Applied Sciences

Business Administration, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation of Corporate and Financial Law

Bachelor's Thesis 2012

Instructor: Lecturer Raili Toikka

The main subjects of this thesis were intimate partner violence and the progress of its criminal procedure. The primary purpose of the study was to give information about how intimate partner violence is defined as a crime and what does its criminal procedure entail in Finland. The purpose was also to determine what kind of penalties for violent crimes can be given and what kind of statistics on violent crimes has been published.

A qualitative research was used as a research method. The study was carried out by gathering information and material from the different kinds of books and Internet sources. Legislation was also used to give support to the theoretical considerations. The study is based only on the theory and there is no empirical part, because the subject is so delicate and intimate.

At the beginning of the thesis there is a description of what intimate partner violence really is and what kind of crime it actually is. After that the Finnish criminal procedure, including for example the pretrial investigation and the actual trial, was examined. In addition, there is a study of various types of evidence and punishment practices. The final chapter of this thesis explores some statistics, showing how many violent crimes were reported in Finland in 2011 and in what kind of places they occurred.

As a result of this thesis, it was found that tens of thousands of violent crimes are made in Finland every year and that especially intimate partner violence crimes are rarely prosecuted. The police have an important role in the pretrial investigation, because it's their job to organize interrogations and gather evidence.

Keywords: intimate partner violence, crime, trial, witnessing

Sisältö

1 Johdanto	7
1.1 Opinnäytetyön tarkoitus	8
1.2 Opinnäytetyön rajaukset	8
1.3 Tutkimusmenetelmät	8
2 Parisuhdeväkivalta rikoksena	9
2.1 Pahoinpitely	10
2.2 Törkeä pahoinpitely	11
2.3 Lievä pahoinpitely	13
3 Yksityisasiasta rikokseksi	14
3.1 Rikoksesta ilmoittaminen	14
3.2 Rikoksen kielletty edistäminen	16
3.3 Viranomaisten ilmoitusvelvollisuus	17
4 Esitutkinta	18
4.1 Rikoksen tutkinta- ja kirjaamisvelvollisuus	19
4.2 Kotihälytys	20
4.2.1 Henkilön poistaminen paikalta ja säilöönotto	21
4.2.2 Uhrin asuntoon meneminen	22
4.3 Parisuhdeväkivallan tutkinta	23
4.3.1 Rikospaikkatutkinta	23
4.3.2 Tavallisimmat todisteet	24
4.3.3 Asianosaisten kuuleminen	25
4.4 Rikosprosessuaaliset pakkokeinot	28
4.4.1 Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käytön edellytykset	28
4.4.2 Pakkokeinojen käyttöön oikeutetut viranomaiset	29
4.4.3 Pakkokeinojen käyttöön liittyvät periaatteet	30
4.5 Esitutinnan päättäminen	30
5 Syyteharkinta	31
5.1 Lakimuutos 1.10.2004	32
5.2 Syyte perustana rikosoikeudenkäynnille	32
6 Oikeudenkäynti	33
6.1 Oikeus tietojen saamiseen	34
6.1.1 Poliisin tiedonantovelvollisuus	34
6.1.2 Ilmoitukset oikeudenkäynnissä	35
6.2 Oikeudenkäynnin julkisuus	36
6.3 Asianomistajan ja todistajan suojeleminen	37
6.4 Oikeudenkäynnin turvallisuus	38
6.5 Asianomistajan avustaminen	38
6.6 Rikosvahinkojen korvaaminen	40
7 Todistelu ja näytöt	41
7.1 Todistelumenettely	41
7.2 Todistuskeinot	42
7.3 Todistajat	43
7.3.1 Todistajan totuusvelvollisuus	44
7.3.2 Todistajan oikeudet	45
7.3.3 Todistajan kuulustelu	46
7.4 Asiantuntija	46
7.5 Esinetodisteet ja asiakirjat	48
7.6 Näyttökynnys	49
8 Rangaistuskäytäntö	50
9 Pahoinpitelyiden näkyminen tilastoissa	51

10 Pääteimat.....	53
Kuvat.....	55
Lähteet.....	56

Käsitteet

Kantaja =	Rikosasian se osapuoli eli asianosainen, joka on laittanut asian vireille tuomioistuimessa ja vaatii korvauksia itselleen ja rangaistusta toiselle osapuolelle
Vastaja =	Oikeudenkäynnin toinen osapuoli eli se, jolle kantaja vaatii rangaistusta. Kun kyseessä on rikosasia, vastajaa kutsutaan yleisimmin syytetyksi
Asianomistaja =	Rikosasian asianosainen, johon rikos on kohdistettu
Asianosainen =	Yleisnimitys niille henkilöille, joita rikos koskettaa. Eli asianosaisiksi luokitellaan asianomistaja, rikoksesta epäilty ja sellainen henkilö, jonka etuihin tai oikeuksiin ja velvollisuuksiin rikos mahdollisesti vaikuttaa
Epäilty =	Asianosainen, jonka oletetaan syyllistyneen rikokseen. Epäilty kuitenkin muuttuu syytetyksi vasta silloin, kun hänelle vaaditaan rangaistusta oikeudenkäynnissä
Todistaja =	Ulkopuolinen henkilö, jota kuullaan oikeudenkäynnissä sen takia, että asiaa koskevat faktat eli tosiasiat saataisiin selvitettyä. Todistaja ei ole rikoksessa asianosainen.
Asiantuntija =	Puolueeton henkilö, jota käytetään todistamisessa apuna sen vuoksi, että hänellä on esimerkiksi asemansa, työnsä tai koulutuksensa puolesta sellaista tietoa, joka ei kuulu yleissivistyksen tai elämäkokemuksen piiriin. Esimerkiksi virkamies voi toimia asiantuntijana. Asiantuntija ei ole rikoksessa asianosainen.

1 Johdanto

Jokaisessa parisuhteessa on sekä hyviä että huonoja aikoja, mutta riitely ja väkivalta ovat kaksi täysin eri asiaa. Sellaisessa parisuhteessa, jossa molemmat osapuolet tuntevat olevansa tasa-arvoisia ja kunnioitettuja, on molemmilla myös oikeus hallita omaa elämäänsä. Molemmilla parisuhteen osapuolilla pitäisi siis olla oikeus tuoda julki omat mielipiteensä asioista, päättää itse omista asioistaan, olla oma itsensä sellaisena kuin on ja halutessaan kieltäytyä esimerkiksi seksuaalisesta kanssakäymisestä toisen osapuolen kanssa ilman, että asiaa tarvitsisi jotenkin perustella. Mikäli parisuhteessa on väkivaltaa, eivät edellä mainitut asiat yleensä toteudu.

Parisuhdeväkivalta on harvoin vain yksi teko, joka tapahtuu yhden ainoan kerran. Yleensä kyseessä on monimuotoinen ja jatkuva väkivallan käyttö, jolla tekijä pyrkii hallitsemaan ja alistamaan toista osapuolta. Mitä kauemmin väkivallan kierre jatkuu, sitä vakavammaksi ongelmaksi se muuttuu ja sitä pahempia vammoja se uhriksi joutuneelle aiheuttaa. Alkuun uhri saattaa selvitä parilla mustelmalla, mutta ajan kuluessa fyysinen väkivalta todennäköisesti lisääntyy ja kovenee, jolloin myös uhrin itsetunto ja muut henkiset tekijät alkavat kärsiä.

Parisuhdeväkivaltaa ei voi millään tavoin perustella eikä se ole koskaan hyväksyttävää. Uhri ei myöskään ole koskaan syyllinen siihen, mitä hän joutuu kokemaan, koska vastuu väkivallasta on aina tekijällä. Parisuhdeväkivalta on aina rikos, ja mikäli joutuu sellaisen uhriksi, pitäisi asiaan puuttua välittömästi, jotta tilanne ei pääse kehittymään pahemmaksi.

Ajatus kirjoittaa opinnäytetyö parisuhdeväkivallan rikosprosessin etenemisestä lähti siitä, että lehdissä on viimeisen parin vuoden aikana ollut paljon otsikoissa tapauksia, joissa mies on hakannut vaimonsa tai toisinpäin. Kuitenkaan itse tapahtuneen seurauksia ei käsitellä missään. Huomasin myös, ettei asiaan liittyvää kirjallista materiaaliakaan ole oikeastaan saatavilla. Monet ihmiset eivät myöskään tiedä sitä, että parisuhdeväkivalta luokitellaan rikokseksi, vaan olettavat asian yhä olevan perheen sisäinen ongelma.

1.1 Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän opinnäytetyön ensisijaisena tarkoituksena on antaa tietoa siitä, mitä parisuhdeväkivalta on, miten se määritellään rikoksena ja miten itse rikosprosessi etenee. Tarkoituksena on lisäksi tarjota lukijoille informaatiota esimerkiksi siitä, miten rikosilmoitus tehdään ja mitä kaikkea voidaan käyttää todisteena, mikäli parisuhdeväkivaltaan liittyvä tapaus viedään oikeudenkäyntiin asti. Lisäksi tavoitteena on myös selvittää, millaisia rangaistuksia parisuhdeväkivallasta voidaan langettaa ja katsoa hiukan sitä, miltä väkivaltarikokset nykyään tilastojen valossa näyttävät

1.2 Opinnäytetyön rajaukset

Tässä opinnäytetyössä keskitytään ainoastaan parisuhdeväkivaltaan. Työssä ei siis huomioida muuta lähisuhdeväkivaltaa, joka tapahtuu esimerkiksi sukulaisuus-, ystävyys- ja tuttavuussuhteissa. Työssä myös keskitytään ainoastaan Suomen tilanteeseen ja suomalaiseen lainsäädäntöön. Ulkomaiden tilannetta tämä opinnäytetyö ei siis kuvaa. Kaikkea rikosprosessin yksityiskohtaisimpia tietoja ei työhön pystytä ottamaan mukaan, mutta työssä pyritään huomioimaan kaikki käsiteltävän aiheen kannalta tärkeimmät asiat.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Työssä pyritään siis esittelemään teorian muodossa parisuhdeväkivaltaan liittyvän rikosprosessin etenemistä ja kertomaan, minkälaista lainsäädäntöä asiasta on olemassa. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä on sopivin menetelmä aiheen luonteen vuoksi. Kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta olisi erittäin hankala tehdä, koska kyseessä on erittäin intiimi ja arkaluontoinen aihe.

Työn tekemisessä käytetään apuna suurimmaksi osaksi kirjallista materiaalia. Niiden lisäksi lähteinä toimivat muutamat aiheeseen liittyvät sähköiset lähteet, joista löytyvää tietoa sovelletaan siten, että niistä saadaan rakennettua mahdollisimman eheä kokonaisuus tähän opinnäytetyöhön. Aihetta koskevat lait ovat myös tärkeä osa tätä työtä, joten muutamissa kohdissa esiintyykin asioita selvittäviä lakitekstejä. Opinnäytetyön aiheeseen liittyviä lakeja ovat esimerkiksi rikoslaki, oikeudenkäymiskaari, esitutkintalaki ja poliisilaki.

2 Parisuhdeväkivalta rikoksena

Parisuhdeväkivallalla tarkoitetaan sellaista fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa, jonka tekijänä on oma avio- tai avopuoliso. Aina ei kuitenkaan tarvitse tapahtua jotakin konkreettista, sillä jo pelkkä uhkailukin on väkivaltaa. Lain mukaan väkivaltaan syylistyminen on rangaistava teko myös silloin, kun kysymys on parisuhteessa tapahtuvasta väkivallasta. (Väestöliitto 2012a.)

Suomessa parisuhdeväkivalta, kuten myös kaikki muu perheen sisäinen väkivalta, on kriminalisoitu pahoinpitelyinä ja tapauksia käsitellään virallisen syytteen alaisina rikoksina. Edellä mainittu tarkoittaa sitä, että mikäli parisuhdeväkivaltaa koskeva tapaus tulee poliisin tietoon, niin poliisin on se tutkittava ja saatettava syyttäjälle syyteharkintaa ja mahdollista rikossyytettä varten riippumatta siitä, onko uhrin mielestä syytteen nostaminen tarpeellista vai ei. (Päihdelinkki 2011.)

Vaikka suurin osa parisuhdeväkivaltatapauksista täyttääkin pahoinpitelyn rikostunnusmerkit (eli tapaukseen liittyy esimerkiksi lyömistä, hakkaamista, repimistä, esineiden heittelyä tai kuristamista), niin silti parisuhdeväkivaltaan sisältyy myös lievempiä rikoksia, joita ei yleensä ilmoiteta tai sen enempää tutkita. Jo aiemmin mainittu laiton uhkaus, esimerkiksi tappouhkaus, on tyypillinen esimerkki tällaisesta tapauksesta. Samoin kunnianloukkaus. Myös eriasteisia vapaudenriiston tunnusmerkit täyttäviä tapauksia esiintyy, mutta niitä ei yleensä parisuhdeväkivaltatapauksien tutkimuksen yhteydessä huomioida. Lisäksi erityisesti erotilanteissa tyypillisiä rikoksia ovat kotirauhan rikkominen ja omaisuuden vahingoittaminen. Syy sille, että tällaiset rikokset jäävät parisuhdeväkivaltatapauksien yhteydessä tutkimatta ja syyttämättä on yleensä se, että ne ovat niin sanottuja asianomistajarikoksia. Uhriksi joutuneen henkilön täytyy siis itse pyytää syytteen nostamista. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 82.)

2.1 Pahoinpitely

Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 21:5 §.)

Pahoinpitelyn tunnusmerkistö voi, kuten edellä mainitusta lainkohdasta käy ilmi, täytyä kahdella eri tavalla, joko tekotavan tai teosta aiheutuneen vahingon perusteella. Tekotavan osalta tunnusmerkistö täyttyy jo silloin, kun pahoinpitelyyn liittyy fyysistä väkivaltaa, vaikka väkivallan kohteeksi joutuneelle ei syntyisikään mitään näkyviä vammoja, ruhjeita tai jälkiä. Vammaa tai muunlaista terveydellistä vahinkoa ei edellytetä syntyvän sen vuoksi, että fyysinen väkivallan teko jo itsessään loukkaa sen uhriksi joutuneen ruumiillista koskemattomuutta. Mikäli taas väkivallalla on aiheutettu uhrille kipua, vahingoitettu terveyttä tai saatettu hänet tiedottomaan tai sitä vastaavaan tilaan, niin tekotavalla ei ole minkäänlaista merkitystä, vaan tunnusmerkistön katsotaan täyttyvän aiheutettujen seurausten perusteella. (Savolainen 2007, 26.)

Pahoinpitelyn tunnusmerkistö ottaa huomioon myös henkisen väkivallan. Muun kuin fyysisen väkivallan kohdalla rangaistuksen edellytyksenä siis on, että teosta aiheutuu uhrille jokin lainkohdassa mainittu seuraus, kuten esimerkiksi psyykkisen terveyden vahingoittuminen. Vaikka laki mahdollistaa sen, että henkisestä pahoinpitelystä voidaan nostaa syyte, niin silti syytteitä nostetaan hyvin harvoin, mikä selittynee sillä, että syy-yhteyttä kiusaamisen ja terveyden vahingoittamisen välillä on erittäin hankala todistaa. Lisäksi seurauksien on oltava tahallisia, eli tekijän tulee etukäteen olla selvillä siitä, millaista vahinkoa hän todennäköisesti uhrille aiheuttaa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 86.)

Parisuhdeväkivallan ollessa kyseessä on tahallisuuden arvioinnissa oleellisinta tekijän toiminnan tarkoituksellisuuden eli intentionaalisuuden ymmärtäminen. Mikäli parisuhdeväkivaltaa tulkitaan vuorovaikutuksen kautta siten, että sen ajatellaan olevan vain satunnainen tapahtuma ja reaktio häiriintyneeseen kommunikaatioon, jolloin syynä yleensä on naisen epäselvä sanallinen viestintä, niin mahdollisesti syntyviä psyykkisiä oireita on hankala tulkita väkivallasta johtuviksi. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 86.)

Yleisesti ottaen (miehen) väkivaltaisen käytöksen katsotaan olevan reaktio (naisen) käytökseen. Ruumiillinen, omaan puolisoon kohdistuva, väkivalta voi kuitenkin olla osa niitä keinoja, jolla tekijä pyrkii hallitsemaan uhrin elämää ja käyttäytymistä, ja sitä kautta yhteydessä tekijän aiheuttamaan henkiseen painostamiseen, uhkailuun ja kiusaamiseen. Väkivallan tarkastelu vallankäytön ja hallitsemisen näkökulmasta mahdollistaa sellaisten väkivallan käyttötapojen huomioiden, jotka fyysiseen väkivaltaan yhdistettynä tai itsenäisesti käytettynä vahingoittavat uhrin psyykkistä tai fyysistä terveyttä ja täyttävät pahoinpitelyn tahallisuusedellytyksen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 87.)

Pahoinpitelyksi määritellään lain myötä myös kivun aiheuttaminen toiselle tai hänen saattamisensa tiedottomaan tai vastaavaan tilaan. Yleisimmin kipu liitetään siihen, että uhrin terveyttä vahingoitetaan, mutta on myös tapauksia joissa kipu voi olla ainoa seuraus. Puhuttaessa tiedottomaan tilaan saattamisesta tai sitä vastaavasta tilasta tarkoitetaan yleensä vaaratonta nukuttamista, tahdonvastaista hypnotisointia tai huumautamista lääkkeiden avulla. Myös tällaisissa tapauksissa seurausten aiheuttamisen tulee olla tahallista, jotta rangaistus voidaan langettaa. Seurausten aiheuttamiseen ei kuitenkaan tarvitse liittyä pahoinpitelyä sen kirjaimellisessa merkityksessä. Seuraus voidaan siis toteuttaa monella eri lailla, esimerkiksi hyväilyin voidaan tartuttaa tauteja ihmisestä toiseen. Myöskin toisen henkilön myrkyttäminen on pahoinpitely ilman varsinaista väkivallan käyttöä. (Savolainen 2007, 27.)

2.2 Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila*
- 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai*
- 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä*

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 21:6 §.)

Törkeässä pahoinpitelyssä, kuten edellä mainitusta lainkohdasta käy ilmi, on siis ratkaisevaa pahoinpitelystä aiheutunut seuraus, tekotapa ja se, millaista tekovälinettä on käytetty. Lisäksi teon tulee olla kokonaisuudessaan törkeä. Myös rangaistus voi sen vuoksi olla huomattavasti kovempi kuin pahoinpitelyssä. Pahoinpitelystä voi saada enimmillään kaksi vuotta vankeutta, mutta törkeästä pahoinpitelystä voi pahimmillaan joutua vankilaan 10 vuodeksi. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 87.)

Vaikealla ruumiinvammalla tarkoitetaan esimerkiksi näön, kuulon tai puhekyvyn täydellistä menettämistä tai huomattavaa heikkenemistä, muunlaista vaikeaa vikaa tai ruumiillista virhettä, raskauden keskeytymistä naisen sitä tahtomatta, pysyvää tai pitkäaikaista terveydellistä vahinkoa, haavaa tai sairautta, joka on aiheuttanut hengenvaaran tai jota on syytä pitää luonteeltaan hengenvaarallisenä, tai muuta edellä mainittuihin rinnastettavaa fyysisen tai henkisen terveyden vahingoittumista. (Savolainen 2007, 28.)

Vaikean ruumiinvamman lisäksi törkeän pahoinpitelyn seurauksena voivat olla myös vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila. Se, onko aiheutettu sairaus pysyvä, ei ole ratkaisevaa arvioitaessa sitä, onko sairaus vakava. Esimerkkeinä vakavista sairauksista voidaan mainita HIV-infektio tai mielisairaus. Hengenvaarallisesta tilasta puhuttaessa edellytyksenä on, että lopputuloksena on konkreettisesti sellainen tila, jossa uhri on hengenvaarassa, eikä vain vaarassa. Törkeän pahoinpitelyn yleisin tekotapa on puukotus, jolloin puukotuksesta syntyneiden haavojen voidaan katsoa aiheuttavan hengenvaaran. Pelkästään se, että pahoinpitely tehdään hengenvaarallisella tavalla, ei siis riitä täyttämään törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä hengenvaarallisen tilan osalta. (Savolainen 2007, 28.)

Toisena törkeän pahoinpitelyn piirteenä pidetään sitä, että rikos on tehty erityisen raa'asti tai julmasti. Hallituksen esityksen (94/1993) mukaan raakuudella ja julmuudella on tietty vivahde-ero, joka käy ilmi esimerkiksi siitä, että jos uhria potkitaan päähän, niin sitä pidetään raakuutena, kun taas puolustuskyvyttö-mään uhriin kohdistuvaa pahoinpitelyä pidetään yleensä julmana. Myöskään se, että uhria kuristetaan pahoinpitelyn yhteydessä, ei automaattisesti tee pahoinpitelystä törkeää. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 90.)

Kolmas ja viimeinen törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkki on, että pahoinpitely tehdään hengenvaarallista välinettä käyttäen. Yleensä esimerkiksi ampuma- tai teräaseen käyttö aiheuttaa sen, että pahoinpitelyä pidetään törkeänä, vaikka toki ratkaisevaa on, samoin kuten muissakin perusteissa, että tekoa voidaan pitää kokonaisuudessaan törkeänä. Ongelmallista on useimmiten se, miten määritellään edellä mainittuihin rinnastettava muu hengenvaarallinen väline. Aiemmin laissa on käytetty ilmaisua muu hengenvaarallinen väline, mutta se muutettiin nykymuotoonsa vuonna 1995. Perusteena muutokselle pidettiin sitä, että mitä erilaisimmat välineet voidaan luokitella hengenvaarallisiksi. Hengenvaarallinen väline voi käsittää niin kivet ja laudanpätkät, kuin laukut ja kodin esineetkin, sen mukaan, miten kyseisiä tavaroita ja esineitä käytetään. Rajaamalla peruste koskemaan vain terä- ja ampuma-aseita sekä niihin rinnastettavia välineitä auttoi korostamaan sitä, että varsinaisten aseiden käytöstä tulisi antaa suuremmat tuomiot. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 89.)

Oikeuskäytännöstä ei ainakaan vielä löydy tapauksia, joissa pahoinpitelyyn olisi käytetty parisuhdeväkivallalle tyypillisiä välineitä, kuten esimerkiksi pulloja, lasia ja muita kodin irtaimistoon kuuluvia esineitä. Pari sellaista tapausta kuitenkin löytyy, joissa on selvästi kyse parisuhteessa tapahtuneesta väkivallasta. Ensimmäisessä (KKO 1998:1) tapauksessa välineenä oli käytetty vyötä kuristamiseen ja tekijä tuomittiin pahoinpitelystä. Toisessa (KKO:2009:79) tapauksessa puolestaan välineinä olivat olleet vasara ja pesäpallomaila ja tekijä tuomittiin törkeästä pahoinpitelystä. Kummassakaan tapauksessa käytettyjen tavaroiden ei katsottu olevan ampuma- tai teräaseisiin rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä.

2.3 Lievä pahoinpitely

Pahoinpitelyn muodoista kevyimmin rangaistava on lievä pahoinpitely. Lievänä pahoinpitelynä voidaan pitää sellaista tapausta, jossa uhrille aiheutuvat vammat ovat vähäisiä. Tällaisia pahoinpitelyjä arvioitaessa huomioidaan väkivallan käyttö, ruumiillisen koskemattomuuden loukkaus tai vähäinen terveyden vahingoittaminen sekä mahdolliset muut rikokseen olennaisesti liittyvät asiat. Jos edellä mainittujen arviointiperusteiden osalta katsotaan, että pahoinpitelyä on pidettävä kokonaisuudessaan vähäisenä, niin rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä. Rangaistusmuotona käytetään sakkoa. (Rikoslaki 21:7 §.)

3 Yksityisasiasta rikokseksi

Rikosprosessi lähtee aina liikkeelle ilmoituksesta, eli ennen asian etenemistä suuntaan tai toiseen on tiedot mahdollisesta rikosepäilystä kerrottava poliisille. Poliisin on myös mahdollista aloittaa rikoksen tutkiminen ja selvitys tekemiensä omien havaintojen tai esimerkiksi mediassa esitettyjen syytösten perusteella, ilman varsinaista rikosilmoitusta. Kun kyseessä on parisuhdeväkivalta, se, että poliisi toimisi edellä mainitulla tavalla, on kuitenkin erittäin harvinaista, koska poliisi voi havainnoida väkivaltaista käyttäytymistä lähes poikkeuksetta vain silloin, kun tapahtumapaikka on julkinen alue, ja parisuhdeväkivaltaan liittyvät tapaukset yleensä tapahtuvat yksityisellä alueella eli kotona. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 167.)

Henkilö, joka tekee poliisille ilmoituksen parisuhdeväkivallasta, on yleensä joko uhri itse tai joku hänelle läheinen henkilö, kuten oma lapsi, hyvä ystävä tai naapuri. Tyypillistä on, että väkivalta on jatkunut pitkään, usein jopa vuosia, ennen kuin siitä tehdään ilmoitus. Lisäksi on varsin tavallista, että viranomaiset tai muut auttavat tahot ovat tienneet asiasta, mutta vaienneet. Eräs parisuhdeväkivaltatapauksiin liittyvistä ongelmista onkin juuri viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien henkilöiden oikeus ja velvollisuus kertoa havainnoistaan, sillä salassapitosäännökset rajoittavat ilmoitusten tekemistä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 168.)

3.1 Rikoksesta ilmoittaminen

Oikeus rikosilmoituksen tekemiseen on jokaisella henkilöllä, joka uskoo tai edes epäilee, että on tapahtunut rikos. Ilmoituksen tekijä voi olla myös joku täysin ulkopuolinen ja uhrille ennestään tuntematon henkilö. Sen sijaan kenelläkään ei ole laissa säädettyä velvollisuutta ilmoittaa jo tapahtuneesta rikoksesta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 169.)

Poliisilla on velvollisuus ottaa kaikki rikosilmoitukset vastaan, mutta mikäli kyseessä on asianomistajarikos (jollaisiksi parisuhdeväkivaltaa koskevia tapauksia ei luokitella), niin poliisi ei yleensä ryhdy toimenpiteisiin ellei asianomistaja, eli uhri, vaadi tekijälle rangaistusta (Niemi-Kiesiläinen 2004, 169). Rikosilmoituksen voi tehdä monella eri tavalla. Perinteinen vaihtoehto on mennä henkilökohtaisesti kertomaan tapahtuneesta lähimmälle poliisilaitokselle tai -partiolle, mutta ilmoittaa voi myös faksilla ja puhelimella. Lisäksi on mahdollista täyttää internetissä sähköinen rikosilmoituslomake. Rikoksen esitutkinnasta huolehtii yleensä se poliisilaitos, jonka alueella rikos on tapahtunut, mutta tämä ei tarkoita sitä, ettei ilmoitusta asiasta voisi tehdä mille tahansa poliisilaitokselle niin halutessaan. Ilmoituksen vastaanottavan poliisilaitoksen tehtävänä on huolehtia siitä, että rikosasia päättyy oikean poliisilaitoksen käsiteltäväksi. On kuitenkin syytä muistaa, etteivät kaikki ilmoitukset aina johda esitutkintaan asti. (Poliisi 2012.)

Rikosilmoituksen tekemisestä ei laissa juuri ole säädetty, vaan oikeastaan sitä määrittää vain säännös väärästä ilmiannosta. Säännöksen mukaisesti on rangaistavaa antaa esitutkintaviranomaiselle tai tuomioistuimelle, sellaista virheellistä tai väärää tietoa, joka voi johtaa vaaraan, että ilmiannettu henkilö joutuu syytetyksi, pidätetyksi, vangituksi tai muun pakkokeinon kohteeksi virheellisin perustein. (Rikoslaki 15:6 §.)

Rikosilmoitukselle tulee aina löytyä totuudenmukaisia perusteita. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos ilmoittaja kertoo nähneensä jotakin tai kuulleensa ääniä, niin väitteiden tulee olla totuudenmukaisia. Väärästä ilmiannosta voidaan syyttää vain silloin, kun ilmoituksen tekijä valehtelee tietoisesti. Jos ilmoittaja mainitsee tapahtumista raportoidessaan, että hän on epävarma näkemästään tai kuulemastaan, niin silloin häntä ei voida syyttää tahallisuudesta eli tietoisesta valehtelusta. Rikosilmoituksen ei siis ole tarkoitus todistaa tietyn henkilön syyllisyyttä rikokseen, vaan sen on tarkoitus auttaa esitutkintaviranomaisia työssään. Syyllisen ja tapahtuneen rikoksen selvittäminen on poliisin ja tuomioistuimen tehtävä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 169.)

3.2 Rikoksen kielletty edistäminen

Vaikkei kenelläkään periaatteessa ole velvollisuutta ilmoittaa rikoksesta, niin kaikki sellaiset toimenpiteet, joilla pyritään salaamaan tai peittelemään mahdollista rikosta, ovat lailla kiellettyjä. Tärkeimpinä lainkohtina voisi tässä yhteydessä mainita rikoslain säännökset, jotka koskevat pelastustoimen laiminlyöntiä (Rikoslaki 21:15§), rikoksentekijän suojelemista (Rikoslaki 15:11§), todistusaineiston vääristelyä (Rikoslaki 15:7§) ja sellaisen henkilön uhkailemista, jota kuullaan oikeudenkäytössä eli esitutkinnassa, oikeudenkäynnin aikana tai muussa vastaavassa viranomaisen toimittamassa menettelyssä (Rikoslaki 15:9§.)

Edellä mainitusta ilmoitusvelvollisuudesta poiketen jokainen ihminen on velvollinen rikoslain 15:10 §:n nojalla ilmoittamaan törkeästä ja hankkeilla olevasta rikoksesta, mikäli on mahdollista, että sillä voidaan estää rikoksen toteutuminen. Törkeiksi rikoksiksi luokitellaan muun muassa raiskaus, murha ja törkeä pahoinpitely. Törkeästä rikoksesta ilmoittamatta jättäminen voi johtaa sakkoihin tai puolen vuoden vankeusrangaistukseen, paitsi jos se henkilö, jonka olisi pitänyt tehdä ilmoitus, on rikoksen tekijän puoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa tai asuu tämän kanssa yhteistaloudessa. Lähiomaiset ja puoliset on siis rajattu ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle. (Ensi- ja turvakotien liitto ry, 2012.)

Joissain tapauksissa se, että jättää toimimatta rikoksen uhrin suojelemiseksi, voidaan tulkita pelastustoimen laiminlyönniksi. Kyseisen rikoksen tunnusmerkit täytyvät, mikäli henkilö, joka on tietoinen siitä, että uhrin henki tai terveys on vaarassa, ei hanki tälle apua. Pelastustoimen laiminlyönnistä voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enimmillään kuudeksi kuukaudeksi. Edellä mainitun rikoksen vakavammasta tekemuodosta käytetään nimitystä heitteillepano. Heitteillepanosta voidaan syyttää silloin, jos henkilö itse saattaa toisen osapuolen avuttomaan tilaan tai, ollessaan vastuussa ja velvollinen huolehtimaan uhrista, vaarantaa tämän hengen tai terveyden. Vamman- tai vahingontuottamus ei ole heitteillepanon edellytys. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 170.)

Kun kyseessä on parisuhdeväkivalta, on rikoksentekijä yleensä toistuvasti ja pitkään uhkaillut ja pahoinpidellyt uhria, ja jatkuneesta tilanteesta ovat usein tietoisia myös ulkopuoliset tahot, kuten terveydenhuolto ja sosiaalitoimi. Rikos-oikeudellinen vastuu kohdistuu useimmiten tekijään itseensä, mutta yhtä lailla myös ulkopuolisten käyttäytyminen voidaan tarpeen tullen määritellä heitteille-panoksi tai pelastustoimen laiminlyömiseksi. Pelastustoimen laiminlyönti voidaan näyttää toteen pelkästään sillä, että ulkopuolinen henkilö näkee tai kuulee pahoinpitelyn tapahtuvan, mutta ei ota siihen mitään kantaa ja jättää avun hankkimisen muiden tehtäväksi. Samoin on silloin, jos uhrin voidaan katsoa olevan pahoinpitelyn jälkeen vakavassa vaarassa, mutta tilanteelle ei tehdä mitään. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 170.)

3.3 Viranomaisten ilmoitusvelvollisuus

Rikoslain säännökset rikoksen ilmoituksesta koskevat yhtälailla myös viranomaisia. Parisuhdeväkivallan kanssa tekemisissä olevat viranomaiset ja muut tahot kuuluvat kuitenkin yleensä salassapitovelvollisuuden piiriin, ja se on muistettava ottaa huomioon pohdittaessa sitä vaihtoehtoa, että viranomainen tekisi ilmoituksen tietoonsa tulleesta väkivaltarikoksesta. Ristiriidassa edellä mainitun kanssa on se, että esimerkiksi sosiaalitoimessa ja terveydenhuollossa työskentelevien henkilöiden pitäisi toiminnallaan vaalia ja edistää ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Sosiaalitoimen työ ei myöskään rajoitu vain yksittäisiin ihmisiin, vaan heidän tulisi pyrkiä turvaamaan myös perheen ja yhteisön turvallisuus ja toimintakyky. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 180.)

Jatkuvan parisuhdeväkivallan uhriksi joutuminen sotii sekä terveydenhuollon että sosiaalitoimen ammattieettisiä ja lakisääteisiä tehtäviä ja tavoitteita vastaan. Niiden tehtävänä kun on pyrkiä toiminnallaan lopettamaan väkivalta. Yleisin tapaus, jossa edellä mainituilla aloilla työskentelevät voivat joutua ristiriitaan ammattietiikan ja salassapitovelvollisuuden kanssa, on se, että uhri vastustaa hänelle esitettyjä avuntarjouksia, kuten rikosilmoituksen tekemistä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 180.)

Lähtökohtaisesti jokaisen viranomaisen on itsenäisesti arvioitava salassapitoon ja rikosilmoituksen tekemiseen liittyvät kysymykset. Tärkeintä on ottaa huomioon sekä omaa erityisalaa että yleistä asiakirjojen salassapitoa koskevat sään-

nökset, joista säännellään julkisuuslaissa. Yleinen linja lain tulkinnassa on, että tiettyä erityisalaa koskeva lainsäädäntö on erityislainsäädäntöä ja julkisuuslakia pidetään sitä täydentävänä yleislakina. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 182.)

Poliisilla ja syyttäjällä on muista viranomaisista poiketen poikkeuksellisen laaja oikeus saada haltuunsa salassa pidettäviä tietoja. Salassapitovelvollisuuden estämättä muiden viranomaisten kuuluu antaa heille kaikki sellaiset asiakirjat ja tiedot, jotka ovat tarpeen virkatehtävien suorittamiseksi. Poikkeuksena tästä on kuitenkin sellainen aineisto, jonka antaminen poliisille tai syyttäjälle, tai käyttö todisteena, on lailla kielletty tai rajoitettu. (Virolainen & Pölönen 2003, 196.)

4 Esitutkinta

Rikostutkinta lähtee aina liikkeelle esitutkinnasta, jonka yleensä suorittaa poliisi. Esitutinnan tavoitteena on ensisijaisesti selvittää, mitä on tapahtunut ja onko tapahtunut rikos. Tutkinnan avulla pyritään myös selvittämään, kuka on rikoksen tekijä, ja hankitaan samalla tarvittavat näytöt syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Lisäksi esitutkinnan aikana selvitetään, mitkä ovat asianomistajien mahdolliset korvausvaatimukset. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 195.)

Parisuhdeväkivaltatapauksissa poliisin työskentely käynnistyy yleensä vähäisen tiedon, kuten esimerkiksi puhelinsoiton tai kotihälytyksen, perusteella. Näissä tapauksissa kaikki tiedot ovat tarpeen sen vuoksi, että poliisit osaavat ryhtyä tarvittaviin jatkotoimenpiteisiin. Lainsäädännön perusteella poliisilla nimittäin on mahdollisuus tutkia parisuhdeväkivaltaa joko järjestyshäiriöinä ja sosiaalisina ongelmina tai rikoksina, sillä poliisilaissa määritellään poliisille kaksi perustehtävää, jotka ovat järjestyksen ylläpitäminen ja rikosten tutkiminen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 196.)

Lainsäädännön tasolla poliisin toiminnan kaksijakoisuus ilmenee siten, että perustehtävistä säädetään eri laeissa. Rikostutkinnasta säädellään esitutkinta- ja pakkokeinolaeissa, kun taas järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta säädellään poliisilaissa. Edellä mainitun vuoksi myös poliisin toimenpiteet ja valtuudet määrittyvät eri tavalla sen mukaan, kumpaa lainsäädäntöä milloinkin noudatetaan. Poliisilain säännökset ovat kuitenkin siten yleispäteviä, että niitä tulee

noudattaa myös rikosten esitutkinnassa, jollei esitutkinta- ja pakkokeinolaeissa ole esitetty tarkempia säännöksiä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 196.)

4.1 Rikoksen tutkinta- ja kirjaamisvelvollisuus

Säännökset siitä, milloin poliisilla on velvollisuus aloittaa rikoksen esitutkinta, ovat ratkaisevassa asemassa sillä hetkellä, kun pohditaan kumpaa lainsäädäntöä, poliisilakia vai esitutkinta- ja pakkokeinolakia, noudattaen parisuhdeväkivaltaa lähdetään selvittämään. Rikostutkinnan käynnistämiseen liittyy myös rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus. Rikoksen tutkinta- ja kirjaamisvelvollisuus liittyvät läheisesti toisiinsa, mutta eivät ole millään tavoin oikeudellisesti sidoksissa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 196-197.)

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun on aihetta epäillä, että on tapahtunut rikos. Säännös on merkityksellinen, kun arvioidaan esitutkinnan toimittamisvelvollisuutta, tarvittavia näyttöjä sekä esitutkinnan aloittamisajankohtaa. Lainkohdan perusteella tutkintavelvollisuus syntyy, kun rikoksesta on ”syytä epäillä” -tasoista näyttöä. Epäily rikoksesta voi syntyä joko tehdyn rikosilmoituksen tai poliisin omien havaintojen perusteella. Poliisille tehty rikosilmoitus usein antaakin aiheen epäillä rikoksen tapahtuneen, minkä vuoksi poliisilla on velvollisuus kirjata ilmoitus esitutkintarekisteriin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 197.)

”Syytä epäillä” -tasoinen epäily rikoksesta ei ole käsitteenä yksiselitteinen tai ehdottoman selvä. Käytännön tilanteissa on arvioitava sitä näyttöä, joka sillä hetkellä on saatavilla ja joka on yleensä varsin vähäinen. Ratkaisut tehdään yleensä sen mukaan, antaako edellä mainittu vähäinen näyttö syytä epäillä rikoksen tapahtuneen, eli epäilyt suhteutetaan kokonaisnäytön määrään. Itse tutkinta sitten ajan kanssa näyttää sen, onko näyttö riittävää muita rikosprosessuaalisia toimia ajatellen. Esimerkiksi hälytyskeskukseen tulleen hätäpuhelun voidaan katsoa olevan riittävä peruste rikostutkinnan aloittamiselle, mikäli puhelun sisällön katsotaan antavan siihen aihetta. Itse puhelun sisällön lisäksi kiinnitetään yleensä huomiota uhrin tai ilmoittajan äänestä kuuluvaan pelkoon, varovaisuuteen tai taustalta kuuluviin ääniin. Koska hätäpuhelu yleensä on ainoa näyttö tapahtuneesta juuri sillä hetkellä, niin sen perusteella rikosilmoitus voi-

daan kirjata, mikäli puhelu on selkeä ja vaikuttaa tulevan luotettavasta lähteestä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 198.)

Ilmoituksen saatuaan poliisi joutuu aina tekemään itsenäisen tilannearvion saavuttuaan mahdolliselle rikospaikalle, ja oli tilanne sitten mikä tahansa, niin päätökset tilanteen rauhoittamisesta, tutkintatoimenpiteistä ja mahdollisesti pakkokeinojen käytöstä on tehtävä välittömästi. Kirjaamiset tehdään yleensä vasta jälkikäteen, sen mukaan, millaisiin toimenpiteisiin on päädytty. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 198.)

4.2 Kotihälytys

Poliisilaissa ja sen esitöissä suurin painoarvo on rikosten torjunnalla ja ennalta ehkäisemisellä sekä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisellä. Lain esitöissä ja säännösten soveltamisessa korostetaan erityisesti tilanteen rauhoittamisen tärkeyttä. Käytännössä tilanteen rauhoittaminen tarkoittaa useimmissa tapauksissa sitä, että tekijä pyritään poistamaan asunnosta. Mahdollista on normalisoida tilanne myös niin, että uhri poistetaan paikalta, mutta se on harvinaista, koska uhrilla ei välttämättä ole paikkaa, mihin mennä. Turvakodit ovat yleensä täynnä ja parisuhdeväkivallan takia tehty kotihälytys on usein merkki siitä, että sukulaisten ja ystävien apu ja voimavarat on jo käytetty loppuun. On myös tavallista, että uhrin tukiverkot ovat heikot, sillä tällaisissa tapauksissa parisuhteen väkivaltainen osapuoli on saattanut jo pidemmän aikaa eristää uhrinsa, eikä ole antanut tämän ylläpitää sosiaalisia suhteita. Yleensä tilanne pyritään rauhoittamaan kuitenkin siten, että tapahtuneesta välikohtauksesta keskustellaan sekä tekijän että uhrin kanssa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 204.)

Juridisesti katsottuna uhrin poistaminen asunnosta voi perustua ainoastaan vapaaehtoisuuteen, koska laissa ei ole säädöstä, jonka perusteella uhri voitaisiin määrätä poistumaan kodistaan. Poliisin on ongelmallista kehottaa uhria poistumaan kodistaan, koska mikäli kyseessä on väkivaltarikos, poistumisen vapaaehtoisuus voidaan kyseenalaistaa, mikäli tekijä jää asuntoon. Kyseenalaistamisen aiheuttaa se, että uhri saattaisi haluta itse jäädä asuntoon, jos tekijä sieltä poistettaisiin, ja hän voisi tuntea olonsa turvallisiksi. On kuitenkin todennäköistä, ettei uhri uskalla ilmaista tällaista mielipidettään, jos hän pelkää tekijää, vaan

hän itse mieluummin poistuu paikalta vapaaehtoisesti poliisin kehotuksesta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 204.)

4.2.1 Henkilön poistaminen paikalta ja säilöönotto

Väkivaltaisten tilanteiden, erityisesti parisuhdeväkivaltaan liittyvien, selvittämiseen hyödynnetään poliisilain 20 §:ää, mikä mahdollistaa sen, että häiriötä aiheuttava ja väkivaltaisesti käyttäytyvä henkilö voidaan joko poistaa paikalta tai ottaa säilöön. Kyseistä lakipykälää voidaan soveltaa myös muualla kuin uhrin omassa asunnossa, eli tapahtumapaikan ei tarvitse olla kotirauhan suojaama alue. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 206.)

Poliisilain 2 luvun 20 §:n ensimmäisen momentin mukaan poliisilla on oikeus poistaa henkilö paikalta, mikäli tämä käyttäytyy niin uhkaavasti että voidaan todennäköisin syin olettaa, että henkilö tulisi syyllistymään sellaiseen rikokseen, joka kohdistuisi uhrin henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen.

Kun kyseessä on parisuhdeväkivaltaan liittyvä tapaus, on poliisin arvioitava erityisesti sitä, onko olemassa uhka siitä, että edellä mainitun kaltainen rikos tapahtuisi poliisin poistuttua paikalta. Jos näin on, uhkaavasti käyttäytyvä henkilö täytyy poistaa paikalta. Tilanteen rauhoittaminen ei kuitenkaan aina onnistu pelkästään sillä, että poistetaan väkivaltaisesti käyttävä ja häiriötä aiheuttanut henkilö paikalta, vaan joskus voidaan joutua ottamaan kyseinen henkilö säilöön. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 206.)

Poliisilain 2 luvun 20 §:n kolmas momentti mahdollistaa kiinni ottamisen vain siinä tapauksessa, että vaaratilannetta ei voida muilla keinoin ratkaista. Kiinniotettua henkilöä voidaan pitää säilössä enintään 24 tuntia, ja hänet tulee vapauttaa jo aiemmin, mikäli on todennäköistä, ettei rikoksen vaaraa ole enää olemassa.

Mahdollisuuden tilanteen rauhoittamiseen antaa myös poliisilain 11 §, joka koskee päihtyneen henkilön kiinniottoa. Kyseisen lainkohdan mukaan poliisi voi vielä säilöön henkilön, joka uhkaa omaa henkeään, ruumiillista koskemattomuuttaan, turvallisuuttaan tai terveyttään. Lisäedellytyksenä kuitenkin on, ettei vaaratilanteelta voida muutoin välttyä tai ettei päihtynyt henkilö kykene huoleh-

timaan itsestään, eikä hänestä voida huolehtia muulla tavoin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 206.)

Kun kyseessä on parisuhdeväkivalta, edellä mainittu lainkohta voi vaikuttaa epäloogiselta, koska kyseessä on tekijään kohdistuva kiinniotto, jolloin oletus yleensä on että pyritään suojaamaan uhria. Tilanne voidaan kuitenkin saada rauhoitettua tehokkaasti tällä tavoin, koska päihtynyttä henkilöä voidaan pitää säilössä 12 tuntia ja mikäli kyseinen aikaraja tulee täyteen kello 20 jälkeen illalla, voidaan kiinniotettu henkilö pitää säilössä vielä seuraavaan aamuun kello kahdeksaan asti. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 206-207.)

4.2.2 Uhrin asuntoon meneminen

Jotta poliisi voi auttaa uhria henkilön kotona tapahtuvissa vaaratilanteissa, tulee poliisilla olla valtuudet mennä sisälle uhrin asuntoon. Yleisin valtuutus on asunnon haltijan lupa tai pyyntö. Poliisilaissa kuitenkin on säädetty erikseen väkivaltatilanteista. Esimerkiksi parisuhdeväkivaltatapauksissa poliisilla on oikeus mennä asuntoon sisälle, mikäli on aihetta olettaa että uhrin terveys tai henki on vaarassa tai mikäli on aihetta epäillä rikosta (PoL 15 §). Lisäksi poliisilla on poliisilain 16 §:n perusteella oikeus mennä asuntoon sisälle ja estää uhkaava tai juuri tapahtumassa oleva välikohtaus siinä tapauksessa, ettei muuta keinoa vaaran ehkäisemiseksi ole olemassa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 207.)

Poliisilla on edellä mainituissa tilanteissa myös tarpeen vaatiessa oikeus käyttää voimakeinoja, jollei asuntoon ole muutoin mahdollista päästä sisälle. Lisäksi rikoslaissa ja poliisilaissa säädetään molemmissa yleisestä valtuutuksesta voimakeinojen käyttöön virkatehtävien aikana (Niemi-Kiesiläinen 2004, 207). Voimakeinot ovat oikeutettuja silloin, kun poistetaan uhkaavasti käyttäytyvää henkilöä paikalta tai otetaan kiinni sekä myös silloin kun pyritään estämään rikoksen tapahtuminen tai muunlainen vaaratilanne (PoL 27 §).

Edellä mainittu säännös oikeuttaa lisäksi muihinkin voimakeinoihin kuin asuntoon menemiseen. Voimakeinojen käytössä edellytetään kuitenkin sitä, että ne ovat sekä tarpeellisia että puolustettavia, kun otetaan huomioon tehtävän kiireys ja tärkeys sekä vastarinnan vaarallisuus. Ensisijaisesti poliisin on siis suoritettava tehtävänsä puhumalla ja käytettävä voimakeinoja vain pakon edessä. Asun-

toon ei esimerkiksi murtauduta, jos on mahdollista käyttää talonmiehen avainta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 207-208.)

4.3 Parisuhdeväkivallan tutkinta

Tieto parisuhdeväkivallasta tulee poliisin tietoon yleensä kotihälytyksen yhteydessä. Itse rikoksen tutkinta jakautuu kahteen osaan, eli tapahtumapaikalla suoritettavaan rikospaikkatutkintaan ja myöhemmänä ajankohtana tapahtuviin kuulusteluihin. Poliisien toimivallasta, tutkinnan aloittamisesta ja lopettamisesta sekä kuulusteluista säädetään esitutkintalaissa. Lisäksi sellaisista tiedonhankintakeinoista, jotka loukkaavat ihmisten perusoikeuksia, säädetään pakkokeinolaissa. Itse tutkinnan suorittamisesta ei laissa kuitenkaan ole säännelty. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211.)

4.3.1 Rikospaikkatutkinta

Parisuhdeväkivaltatapauksissa rikospaikkatutkinta suoritetaan yleensä heti kotihälytyskäynnin yhteydessä, eikä rikospaikalle yleensä palata myöhemmin enää uudelleen. Syynä tälle toimintatavalle on se, että havaintojen tekeminen ja mahdollisten todisteiden kerääminen on järkevintä suorittaa heti, koska myöhemmin se tuskin enää onnistuisi. Käytännössähän tämä tarkoittaa sitä, että poliisin on tehtävä tutkinnan kannalta keskeisimmät ratkaisut ja päätökset jo, ennen kuin tapahtuneesta on edes tehty rikosilmoitusta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 212.)

Jotta parisuhdeväkivallan tutkinta olisi mahdollisimman tehokasta, on poliisien pystyttävä irrottautumaan ennakkokäsityksistään, kuten esimerkiksi siitä että näyttöjen osalta kyseessä olisi pelkkä sana sanaa vastaan -tapaus. Edellä mainittua ennakkokäsitystä käytetään yleensä perusteena sille, että parisuhdeväkivallasta jätetään syyte nostamatta. Usein ajatellaan, että tapahtunutta rikosta on liian vaikea todistaa, jollei uhri suostu todistamaan, koska uhrin kertomusta pidetään ainoana näyttönä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 212.)

Jos näyttää siltä, ettei muuta näyttöä ole, jää syytteen nostaminen ja tapahtuneen rikoksen todistaminen kokonaan uhrin vastuulle. Mikä taas puolestaan lisää uhrin haluttomuutta lähteä mukaan oikeudenkäyntiprosessiin. Tällaisissa tapauksissa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, mitä muuta näyttöä tapahtuneesta mahdollisesti olisi saatavissa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 213.)

4.3.2 Tavallisimmat todisteet

Oleellista parisuhdeväkivallan todistamisessa on vammoihin perustuva näyttö. Käytännössä tapauksia voidaan luokitella keskenään sen mukaan, onko uhrille aiheutunut vammoja. Ongelmallista kuitenkin on se, miten uhrin mahdollisten vammojen olemassaolo voidaan todistaa. Esimerkillisessä tapauksessa uhri hakeutuu lääkärin vastaanotolle, jossa vammat voidaan tutkia ja todistaa, jolloin niiden yhteensopivuus uhrin kertomuksen kanssa on helpompi selvittää. Lisäksi vammoista voidaan ottaa myös valokuvat ja poliisi voi kirjata itselleen havainnot sen varalta, että häntä saatetaan kuulla todistajana myöhemmin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 214.)

Nykyisin teon vakavuus määrittelee pitkälti sen, millainen rikospaikkatutkinta tapauksesta tehdään ja miten se kirjataan. Jos kyseessä on törkeä pahoinpitely tai henkirikos, niin rikospaikkatutkinta on yleensä varsin perusteellinen, mikä tarkoittaa sitä, että valokuvia otetaan sekä uhrista että rikospaikan ympäristöstä. Myös tekoväline takavarikoidaan. Kirjaamisessakin on erilaisia vaihtoehtoja. Rikospaikkatutkinnasta voidaan tehdä erillinen selvitys eli pöytäkirja, tai sitten tehdyt havainnot voidaan liittää esitutkintapöytäkirjan tai rikosilmoituksen yhteyteen. Rutiininomaisissa pahoinpitelytapauksissa rikospaikkatutkinta tehdään yleensä varsin nopeasti ja pintapuolisesti ilman erillisen pöytäkirjan laatimista, jolloin on olemassa vaara, että mahdollista todistusaineistoa voi hukkaa tai jäädä saamatta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 214.)

Esinetodisteista talteen otetaan yleensä vain tekoase tai -väline. Varsinkin teräaseen takavarikointi on poliisille rutiinitoimenpide. Sen sijaan parisuhdeväkivallalle ominaisten tekovälineiden, kuten vöiden ja rikkoontuneiden astioiden, takavarikoiminen on harvinaista. Niillä voi kuitenkin olla merkitystä, koska niiden avulla voidaan joko tukea tai heikentää jonkun kertomusta. Rikosteknistä tutkitkaa, kuten sormenjälkien tai DNA:n analysointia, ei parisuhdeväkivaltatapauk-

sisä yleensä tehdä. Joskus ne kuitenkin ovat tarpeen tapahtumien selvittämiseksi, jolloin analyysi on tekovälineen takavarikon vuoksi mahdollista tehdä jälkikäteen. Lisäksi myös muut esinetodisteet kuin itse tekoväline voivat olla merkityksellisiä. Myös hälytyskeskuksessa nauhoitettu hätäpuhelu voi olla merkittävä tekninen todiste. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 214-216.)

4.3.3 Asianosaisten kuuleminen

Jokaisen henkilön, jonka voidaan olettaa tietävän tapahtumien kulusta ja rikoksesta ylipäättään, on kutsuttaessa saavuttava esitutkintaan oleskelupaikkakuntansa poliisilaitoksen toimialueella. Kutsusta on käytävä ilmi rikos, jota tutkitaan ja se, millaisessa asemassa kutsuttavaa kuullaan esitutkinnan aikana. Jos asianomainen henkilö, joka on kutsuttu esitutkintaa varten kuultavaksi, jättää saapumatta paikalle, hänet voidaan hakea paikalle, mikäli hänen poissaololleen ei löydy hyväksyttävää syytä. Rikoksesta epäilty sen sijaan voidaan hakea kuulusteluihin myös ilman kutsua, mikäli on aihetta epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyisi vaikeuttamaan esitutkintaa esimerkiksi pakenemalla tai hävittämällä merkittäviä todisteita. (Jokela 2012, 183.)

Esitutkinnassa ei saa ketään pitää kauempaa, kuin on tarpeellista ja välttämättöntä. Muuta kuin itse rikoksesta epäiltyä henkilöä saa pitää esitutkinnassa ainoastaan kuusi tuntia kerrallaan. Sen sijaan rikoksesta epäilty on veloitettu olemaan läsnä enintään 12 tuntia kerrallaan, mikäli häntä ei ole pidätetty tai vangittu. Jos pidättämiselle katsotaan olevan edellytyksiä, voidaan esitutkintaa pitkittää kestämiään kerrallaan 24 tuntia. (Jokela 2012, 184.)

Pyrkimys on, että kuulusteltava olisi aina itse läsnä kuulustelutilanteessa. Asianosainen saa kuitenkin antaa lausuntonsa myös asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muuta tiedonsiirtovälinettä käyttäen, mikäli voidaan varmistaa, ettei tutkinnan luotettavuus vaarannu tai ettei siitä aiheudu muunlaista haittaa tutkinnan kannalta. Todistajaan pätevät samat säännöt. Rikoksesta epäiltyä sen sijaan saa kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos kyseessä on vähäinen rikos. (Jokela 2012, 184.)

Monilla esitutkintalain säädöksillä on pyritty parantamaan kuulusteltavan, varsinkin rikoksen uhrin, asemaa kuulustelutilanteessa. Tunnustuksen tai lausunnon saamiseksi on ehdottomasti kiellettyä käyttää muun muassa uuvuttamista, uhkailua, lupauksia ja pakottamista. Toisin sanoen kaikki sopimattomina pidetyt keinot ovat ehdottomasti kiellettyjä. (Jokela 2012, 184.)

Kuulusteltavaa on aina kohdeltava asiallisesti ja rauhallisesti. Lisäksi kuulustelun pitäminen yöllä, eli kello 22:n ja kello 7:n välisenä aikana on kiellettyä, ilman kuulusteltavan pyyntöä tai rikoksen selvittämisen vaarantumista, muutoin kuin suppeassa esitutkinnassa. On myös tärkeää, että kuulusteltava saa ruokailla säännöllisesti ja levätä riittävästi. (Jokela 2012, 184.)

Asianomistajalla sekä hänen laillisella edustajallaan ja asiamiehellään on velvollisuus pysyä totuudessa jo esitutkinnan aikana. Sama koskee myös todistajana kuultavia henkilöitä. Epäillyllä sen sijaan ei ole velvollisuutta auttaa asian selvittämisessä, eikä hänen tarvitse esitutkinnassakaan pysyä totuudessa. Tästä oikeudesta käytetään nimitystä itsekriminointisuoja. Jokaisella ihmisellä on nimittäin ihmisoikeuksien perusteella oikeus olla todistamatta itseään vastaan. (Jokela 2012, 185.)

Lausunnon antamisesta kieltäytyvää eli niskoittelevaa todistajaa voidaan kuulla tuomioistuimessa, mikäli tutkinnanjohtaja sitä pyytää. Niskoittelevan todistajan nimitys johtuu siitä, että on syytä uskoa, että näin toimivalla henkilöllä on tiedossaan jokin rikoksen selvittämisen kannalta tärkeä seikka, mutta hän jättää sen kertomatta ilmeisesti sen vuoksi, että hyötyy itse rikoksesta. (Jokela 2012, 185.)

Ennen kuulustelun aloittamista on asianomaisia henkilöitä informoitava heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan esitutkinnan aikana. Rikoksesta epäillylle on annettava yksilöity selvitys teosta, josta häntä epäillään. Hänelle on myös mainittava oikeudesta avustajan käyttöön esitutkinnan aikana. Lisäksi asianomaiselle, hänen lailliselle edustajalleen ja asiamiehelle, kuten myös todistajalle, on kerrottava velvollisuudesta puhua totta. Samalla on mainittava se, mitä seuraamuksia on valehtelusta eli perättömästä lausumasta. Asianomistajalle on myös ilmoitettava, että tarpeen vaatiessa hänellä on oikeus sellaiseen oikeudenkäyntiavustajaan tai tukihenkilöön, joka on palkattu julkisin varoin. Todista-

jalta täytyy myös tiedustella, onko olemassa syitä, joiden perusteella hänellä olisi oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamisesta. (Jokela 2012, 186.)

Mikäli kuulusteltava henkilö sitä pyytää, eikä asian kiireellisyys ole este, on kuulusteluun otettava mukaan luotettava ja esteetön todistaja. Tällaisesta todistajasta käytetään nimeä kuulustelutodistaja. Kuulusteltavana olevalle henkilölle on kerrottava etukäteen oikeudesta käyttää kuulustelutodistajaa. Mikäli kuulusteltava on alaikäinen, eli alle 18-vuotias, saa häntä kuulustella asian kiireellisyydestä huolimatta ilman edellä mainittua todistajaa vain siinä tapauksessa, että paikalla on hänen avustajansa, laillinen edustajansa tai sosiaaliviranomainen. Yleensä kuulustelutodistajaksi valitaan poliisihenkilö. (Jokela 2012, 186.)

Kuulustelun aikana on kuulusteltavan henkilön ja kuulustelijan lisäksi oikeus läsnäoloon myös asianosaisen avustajalla tai tukihenkilöllä, jollei tutkinnanjohtaja ole sitä erikseen kieltänyt painavien rikostutkinnallisten syiden takia. Myös syyttäjällä ja eräillä viranomaisilla on oikeus osallistua kuulusteluihin. Lisäksi rikoksen tutkija voi erillisestä pyynnöstä sallia muunkin ulkopuolisen, asianosaista tai todistajaa tukevan, henkilön läsnäolon kuulustelutilanteessa, mikäli se ei vaaranna salassapitovelvollisuutta tai aiheuta ongelmia ja hankaluuksia rikoksen selvittämisessä. Kuulustelija voi myös antaa asianosaisen ja hänen tukihenkilönsä tai avustajansa osallistua toisen asianosaisen, tai todistajan, kuulusteluihin, jollei se vaikeuta rikoksen selvittämistä. (Jokela 2012, 187-188.)

Kieli, jolla esitutkinta suoritetaan, määräytyy sen mukaan, mikä on kuulusteltavana olevan henkilön äidinkieli. Mikäli kuulusteltavan äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame, valitaan kuulustelukieleksi sellainen kieli, jota kuulusteltava ymmärtää tai osaa puhua riittävästi. Viittomakielisellä henkilöllä myös kuulustelut suoritetaan viittomakielellä. Mikäli kuulusteluissa on tarvetta tulkkaukselle, on sen toteuttaminen esitutkintaviranomaisen vastuulla. Esitutkintaviranomainen voi joko tulkata itse tai hankkia tulkin valtion kustannuksella. (Jokela 2012, 189.)

Kuulustelun päättyessä laaditaan kuulustelupöytäkirja, joka on heti kuulustelun jälkeen annettava kuulustellun henkilön tarkistettavaksi. Samoin, jos kuulustelu nauhoitetaan tai videoidaan, on kuulustellulla oikeus tarkistaa ääni- tai kuvataulenne. (Jokela 2012, 189-190.)

4.4 Rikosprosessuaaliset pakkokeinot

Toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeuksiin rikostutkinnan aikana, kutsutaan rikosprosessuaalisiksi pakkokeinoiksi. Niiden tärkeimmät tunnusmerkit ovat seuraavat (Tolvanen & Kukkonen 2011, 184):

- 1) Pakkokeinoilla puututaan tarpeen vaatiessa fyysistä pakkoa käyttäen sellaisiin yksilön oikeuksiin, jotka normaalisti turvataan laissa.
- 2) Pakkokeinoja voidaan käyttää vain, mikäli rikos on tehty tai rikoksen tapahtumisesta on olemassa epäily.
- 3) Pakkokeinojen käytön tarkoituksena on esimerkiksi saada kasaan tarvittavia todisteita, estää rikoksesta epäillyn pakeneminen ja estää rikollisen toiminnan jatkuminen.

Yksilöiden perusoikeuksia, joihin pakkokeinoja voidaan kohdistaa, ovat yksityiselämän ja kotirauhan suoja, viestintäsalaisuus, henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus sekä omaisuuden suoja. Rikosprosessuaalisia pakkokeinoja voidaan luokitella eri tavoin, mutta yleisin jako on vapauteen kohdistuvat pakkokeinot ja muut pakkokeinot. Vapauteen kohdistuviin pakkokeinoihin kuuluvat kiinniottaminen, vangitseminen, pidättäminen ja matkustuskielto. Muita pakkokeinoja ovat esimerkiksi kotietsinnät, takavarikot sekä teknisten apuvälineiden avulla toteutetut tarkkailut ja kuuntelut. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185.)

4.4.1 Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käytön edellytykset

Päätöksenteko ja toimeenpano liittyvät molemmat omina erillisinä vaiheinaan rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöön. Päätöksenteko voi kuulua esimerkiksi tuomioistuimelle tai tietyille esitutkintaa suorittaville viranomaisille. Itse toimeenpano saattaa olla jonkun muun virkamiehen tehtävä, tai sitten päätöksen tehnyt virkamies voi ottaa vastuulleen myös pakkokeinojen toimeenpanon. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185.)

Pakkokeinojen käytön edellytykset jaetaan yleisiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleiseksi edellytykseksi pakkokeinojen käytölle luetaan tehty tai epäilty rikos sekä epäilyksen todennäköisyys. Arvioinnin kohteena rikosepäilyn osalta on yleensä rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvat ulkoiset elementit, samoin kuin tekijään kohdistuvat edellytykset. Sen sijaan pakkokeinojen käyttämisen erityisinä edellytyksinä pidetään laissa säädettyjä, yksittäisiä pakkokeinoja koskevia, niin sanotusti muita edellytyksiä. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185-186.)

Rikoksista säädettyt enimmäisrangaistukset määrittelevät sen, millaisia rikosprosessuaalisia pakkokeinoja milloinkin voidaan käyttää. Törkeissä rikoksissa pakkokeinovalikoima on yleensä laajempi ja myös itse pakkokeinot ovat yleensä ankarampia kuin lievemmissä rikoksissa. Edes se, että rikos jäisi pelkästään yritykseksi, ei vaikuta pakkokeinojen käyttöön. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 186.)

4.4.2 Pakkokeinojen käyttöön oikeutetut viranomaiset

Pakkokeinoja saavat käyttää esitutkinta- ja syyttäviviranomaiset sekä joissain tapauksissa myös tuomioistuimet. Poliisin lisäksi esitutkintaa voivat suorittaa rajavartiolaitoksen, tullin ja puolustusvoimien virkamiehet. Pääsääntö on, että esitutkinnan aikana päätös pakkokeinojen käytöstä kuuluu esitutkintaa suorittavalle viranomaiselle ja asian siirryttyä syyteharkintaan myös päätösvalta siirtyy syyttäjälle. Mikäli kyseessä kuitenkin on kiireellinen tapaus, niin esitutkintaviranomaisen on mahdollista toteuttaa tarpeellisiksi katsomansa pakkokeinot, vaikka tapaus olisikin jo edennyt syyteharkintaan. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 189.)

Poliisin osalta pakkokeinojen käyttöön oikeutetut virkamiehet on pakkokeino-laissa jaoteltu kolmeen ryhmään. Jaottelu koostuu pidättämiseen oikeutetuista virkamiehistä, tutkinnanjohtajista ja muista poliisimiehistä. Kyseinen jaottelu on pätevä myös muiden esitutkintaviranomaisten osalta. Vain pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä on laissa olemassa erilliset säädökset. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 190.)

4.4.3 Pakkokeinojen käyttöön liittyvät periaatteet

Keskeisimmistä pakkokeinojen käyttöön sovellettavista periaatteista säädetään pakkokeinolaissa, ja niitä ovat suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Suhteellisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että pakkokeinoja saadaan käyttää vain sellaisissa tilanteissa, joissa niiden käyttöä voidaan pitää puolustettavana, kun otetaan huomioon esimerkiksi rikoksen törkeys ja rikoksen selvittämisen tärkeys. Lisäksi on huomioitava se, millä tavoin pakkokeinot loukkaavat epäillyn ja muiden asianosaisten oikeuksia. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 194.)

Vähimmän haitan periaatteella tarkoitetaan sitä, että pakkokeinojen avulla ei saa loukata kenenkään oikeuksia yhtään enempää, kuin mikä on rikostutkinnan kannalta välttämätöntä ja tarpeellista. Pakkokeinojen käytöstä ei myöskään saa aiheutua kenellekään tarpeetonta vahinkoa tai haittaa. Hienotunteisuusperiaate puolestaan merkitsee sitä, että on pyrittävä toimimaan mahdollisimman hienovaraisesti ja huomiota herättämättömästi. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 194-195.)

4.5 Esitutkinnan päättäminen

Esitutkinnan päättyessä kaikki kerätty aineisto kootaan yhteen ja laaditaan esitutkintapöytäkirja, mikäli sen katsotaan olevan tarpeen mahdollista asian jatkokäsittelyä ajatellen. Myös sellainen aineisto, jota ei ole otettu mukaan esitutkintapöytäkirjaan, on huomioitava, eli pöytäkirjasta on löydyttävä maininta kyseisen aineiston olemassaolosta. (Jokela 2012, 190.)

Esitutkinnassa mukana olleille asianosaisille on pääsäännön mukaisesti tarjottava tilaisuus loppulausunnon antamista varten. Loppulausunnossa asianosaiset saavat kertoa mielipiteensä esitutkinta-aineiston riittävydestä, tapausta koskevan näytön arvioinnista, mahdollisista oikeuskysymyksistä ja muista sellaisista seikoista, jotka heidän mielestään ovat asian käsittelyn kannalta keskeisiä ja merkittäviä. Lausuntoa ei tarvitse pyytää, mikäli esitutkinnan suorittanut viranomainen katsoo sen olevan tarpeeton syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta. Loppulausunnon tarpeellisuutta arvioitaessa huomionarvoisia seikkoja ovat esimerkiksi asian laatu ja laajuus sekä rikoksen vähäisyys. Tilaisuus loppulausunnon antamiseen on asianosaiselle kuitenkin annettava, mikäli

hän sitä pyytää, vaikka lausunto esitutkintaviranomaisen mielestä olisikin tarpeeton. (Jokela 2012, 190-191.)

Kun esitutkintapöytäkirja on saatu valmiiksi, siitä lähetetään kopiot rikoksesta epäillyn puolustajalle ja asianomistajan oikeusavustajalle, mikäli edellä mainittu on määrätty rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain (ROL) perusteella. Muille asianosaisille ja heidän avustajilleen kopiot esitutkintapöytäkirjasta lähetetään vain pyydettyäessä. (Jokela 2012, 192.)

5 Syyteharkinta

Kun poliisi on saanut pöytäkirjan esitutkinnasta valmiiksi, siitä lähetetään kopio myös syyttäjälle syyteharkintaa varten. Syyteharkinnan aikana syyttäjä ratkaisee esitutkinnan aikana kerätyn aineiston pohjalta sen, nostetaanko syyte vai ei. (Jokela 2012, 264.)

Syyteharkinnassa syyttäjän on arvioitava erityisesti sitä, täyttääkö teko rikoksen tunnusmerkistön. Toinen pohdittava asia on näytön riittävyys. Syyttäjän täytyy siis selvittää, onko esitutkinnan aikana kerätyssä aineistossa esitetty tarpeeksi syitä ja perusteluja sille, miksi epäilty olisi syyllinen. Mikäli syyttäjä katsoo, että näyttöä on riittävästi, on hänen ratkaistava, viekö hän asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. (Jokela 2012, 265.)

Syyttäjällä on mahdollisuus nostaa syyte vain silloin, kun syytteen nostamiselle on olemassa lailliset edellytykset. Lisäksi syyttäjän on käytettävä syyteratkaisun tekemisessä myös eettistä harkintaa, eli pelkästään ratkaisun lainmukaisuus ei riitä, vaan sen on lisäksi oltava oikeudenmukainen sekä asianosaisten että yhteiskunnan kannalta. (Jokela 2012, 265.)

Syyttäjän päättyessä että syytettä ei nosteta, hänen täytyy perustella ratkaisunsa. Mikäli taas syyttäjä päättää nostaa syytteen, ei erillistä perustelua tarvitse antaa, koska ratkaisu käy ilmi haastehakemuksesta, siihen sisällytetystä rikoksen teonkuvauksesta ja niistä todisteista, joita syyttäjä aikoo käyttää näyttämään rikoksen toteen. (Jokela 2012, 266.)

5.1 Lakimuutos 1.10.2004

Ennen rikoslaissa oli olemassa niin sanottu vakaan tahdon pykälä, jonka perusteella syyttäjän oli annettava päätöstä tehdessään erityistä painoarvoa sille, mitä mieltä rikoksen uhri on syytteen nostamisesta (Niemi-Kiesiläinen 2004, 261). Käytännössä se tarkoitti sitä, että mikäli uhri ei halunnut syytettä nostettavan, oli syyttäjän kunnioitettava uhrin mielipidettä. Edellä mainittu pykälä on kuitenkin kumottu 1.10.2004 alkaen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 269). Nykyään rikoksen uhriksi joutunut henkilö ei voi enää keskeyttää rikosprosessia, jos syyttäjä on päättänyt nostaa syytteen. Muutoksella pyritään turvaamaan se, ettei tekijä saa mahdollisuutta uhrin painostamiseen. (Väestöliitto 2012b.)

5.2 Syyte perustana rikosoikeudenkäynnille

Rikosprosessissa kantajan, joka yleensä on syyttäjä, kanteessa esitetään teko, josta syytettyä syytetään ja jonka perusteella vaaditaan tuomioistuinta määräämään seuraamukset eli rangaistukset. Rikosoikeudenkäynnin kohteena ovat rikoksen lisäksi rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaateet. Syytteen perimmäisenä tarkoituksena on rajata oikeudenkäynnin kohde ja turvata vastaajan puolustautumismahdollisuudet. (Jokela 2012, 270.)

Syyte on rikosoikeudenkäynnin perusta, minkä vuoksi syyte onkin yksilöitävä selvästi ja perusteellisesti jo haastehakemuksessa, eikä syytettä pääsääntöisesti saa muuttaa myöhemmin oikeudenkäynnin aikana. Myös yksityisoikeudelliset vaateet on yksilöitävä perustelujen ja määrien osalta jo haastehakemuksessa. Kuitenkaan rikoksesta seuraavia rangaistuksia ei yleensä yksilöidä vielä haasteessa. (Jokela 2012, 270.)

Rikosasioiden oikeudenkäynnin alussa on ehdottomasti kiellettyä, että tuomioistuin ottaisi rikosasian tutkittavaksi, mikäli rikoksesta ei ole nostanut syytettä se, jolla siihen lain mukaan on oikeus. Tuomioistuin ei myöskään saa antaa tuomiota sellaisesta teosta, josta ei ole vaadittu rangaistusta tai josta sillä ei ole lupa langettaa rangaistusta omasta aloitteestaan. (Jokela 2012, 270.)

6 Oikeudenkäynti

Asianosaisella on oikeus esittää oikeudenkäynnissä vaatimuksia, jotka poikkeavat syyttäjän esittämistä. Asianosaisella on kaiken kaikkiaan mahdollisuus vaatia rangaistuksen tai muun rikosoikeudellisen seuraamuksen lisäksi myös yksityisoikeudellisia korvauksia sekä oikeudenkäyntikuluihin liittyviä korvauksia. Asianomistajalla on myös mahdollisuus olla eri mieltä rikoksen tekemuodosta. Jos syyttäjän mielestä on esimerkiksi kyse pahoinpitelystä, voi asianomistaja pitää tapahtunutta törkeänä pahoinpitelynä. Lisäksi asianomistaja voi esittää syytteen tueksi myös muita perusteita, kuin mitä syyttäjä on esittänyt. Tärkeintä on, että teon identiteetti pysyy samana. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 292.)

Asianomistajan rikoksesta aiheutuneet korvausvaatimukset voidaan käsitellä rikosjutun kanssa yhtä aikaa. Korvausvaatimuksia voidaan kuitenkin ajaa erillisessä riita-asian oikeudenkäynnissä, mikä on merkittävää varsinkin parisuhdeväkivaltatapauksissa, koska niissä uhrille voi tuottaa vaikeuksia esittää vaatimuksiaan samaan aikaan rikosasian käsittelyn yhteydessä. Mikäli korvausvaatimusten käsittely näin erotetaan rikosasian käsittelystä, noudatetaan sen myöhemmässä käsittelyssä siviiliprosessioikeuden säännöksiä. On kuitenkin uhrille edullisempaa, mikäli hän vaatii korvauksia rikosasian käsittelyn yhteydessä, minkä vuoksi se on yleisempi tapa kuin se, että järjestettäisiin edellä mainitulla tavalla kaksi erillistä käsittelyä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 294-295.)

Kun kyseessä on väkivaltarikos, asianomistaja esittää yleensä korvausvaatimuksensa itse, mikä johtuu siitä, että väkivaltatapauksissa uhriksi joutuneen henkilön korvausvaatimus on harvoin perusteeton. Sen sijaan uhrin vaatimuksen rahallinen suuruus voi olla tavanomaisesta poikkeava, jollei uhri tunne yleistä käytäntöä. Siitä, millainen vaatimus luokitellaan ilmeisen perusteettomaksi, on olemassa erilaisia linjauksia, minkä vuoksi syyttäjä yleensä käyttää omaa harkintamarginaaliaan päättäessään, miten suhtautuu tavallista suurempiin korvausvaatimuksiin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 295.)

6.1 Oikeus tietojen saamiseen

Asianomistajalla, joka on asianosainen, on oikeus saada kaikki esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskevat tiedot ja niihin liittyvät asiakirjat itselleen nähtäväksi heti, kun siitä ei enää voi aiheutua vahinkoa rikoksen selvittämiseksi. Suomalaisessa rikosprosessissa asianomaisen henkilön tiedonsaantioikeus on siis kattavasti turvattu. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 296-297.)

Tiedonsaantioikeudelle on kuitenkin edellytyksensä. Asianomistajan on nimittäin oltava aktiivinen ja pysyttävä koko ajan ajan tasalla siitä, miten asia etenee. Käytännössä tietoa asian vaiheittaisesta etenemisestä ja asianomistajan oikeuksista on silti annettava ilman, että asianomistajan täytyy itse kysellä, koska uhrin ei voida olettaa tietävän, miten laaja hänen tiedonsaantioikeutensa käsiteltävässä asiassa on. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 296-297.)

6.1.1 Poliisin tiedonantovelvollisuus

Poliisilla on velvollisuus tiedottaa uhrille tämän mahdollisuudesta saada oikeudellista tai muuta apua, sekä oikeudesta vaatia korvauksia tekijältä tai valtiolta. Lisäksi poliisilla on velvollisuus ennen kuulustelujen aloittamista mainita uhrille, että tällä on oikeus saada itselleen uhriavustaja tai tukihenkilö. Väliä ei ole sillä, milloin asianomaiselle mahdollisuudesta ilmoitetaan, kunhan se tapahtuu, ennen kuin asianomaisen kuulustelut aloitetaan. Varsinkin parisuhdeväkivaltatapauksissa olisi kuitenkin hyvä, mikäli uhrille annettaisiin turvakodin tai esimerkiksi rikosuhripäivystyksen yhteystiedot heti tapahtuneen jälkeen, koska silloin tukihenkilön tarve on yleensä suurin. Korvausvaatimuksista poliisin on kysyttävä esitutkinnan kuulustelujen yhteydessä. Lisäksi mahdollisuudesta hakea korvauksia valtiolta on ilmoitettava samalla ja opastettava asianomistajaa korvaushakemusten täyttämiseksi, mikäli se on tarpeen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 297-298.)

Edellä mainittujen tiedonantovelvollisuuksien lisäksi poliisilla on velvollisuus ilmoittaa asian päättymisestä silloin, kun tarpeelliset toimenpiteet poliisin osalta on tehty. Poliisin tulee siis ilmoittaa asianomistajalle ja kaikille asianosaisille, kun esitutkinta lopetetaan tai jätetään toimittamatta. Esitutkinta voidaan lopettaa monesta eri syystä, kuten esimerkiksi silloin, jos syyttäjä määrää tutkinnan keskeytettäväksi tai jos ketään epäiltyä vastaan ei voida nostaa syytettä liian vähäi-

sen näytön vuoksi. Lisäksi on mahdollista, että poliisi luopuu toimenpiteistä, koska katsoo rikoksen olleen kokonaisuudessaan vähäinen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 298.)

6.1.2 Ilmoitukset oikeudenkäynnissä

Mikäli rikosasiassa päädytään tilanteeseen, jossa syyte nostetaan, ilmoitetaan siitä vastaajalle haasteella. Se, miten asiasta tiedotetaan asianomistajalle, riippuu siitä, ajaako hän itse omia vaatimuksiaan ja tullaanko häntä kuulemaan henkilökohtaisesti. Jos asianomistaja on ilmoittanut, ettei hänellä ole vaatimuksia tai että syyttäjä ajaa niitä hänen puolestaan, niin hänelle ei tarvitse ilmoittaa millään tavalla siitä, miten asia tuomioistuimessa etenee. Sen sijaan, jos asianomistaja on ilmoittanut, että hän ajaa itse vaatimuksiaan ja että ne poikkeavat syyttäjän vaatimuksista, on hänet kutsuttava rikosasian pääkäsittelyyn asianosaisena. Samoin, jos asianomistaja ei aja vaatimuksiaan itse, mutta asian selvittämiseksi katsotaan olevan tarpeellista, että häntä kuullaan henkilökohtaisesti, hänet on kutsuttava pääkäsittelyyn. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 299.)

Kun kyseessä on parisuhdeväkivallan uhri, voi tiedonsaantioikeuksien määräytyminen itsenäisten vaatimusten esittämisen perusteella johtaa siihen, että sellaiset, jotka eivät uskalla tuoda vaatimuksiaan ilmi, eivät välttämättä saa minäkäänlaista tietoa käsittelystä. Sen vuoksi onkin suositeltavaa, että asioista tiedotettaisiin myös muissa tilanteissa kuin vain siltä osin, miten laki edellyttää. Lisäksi olisi suositeltavaa tiedottaa myös esimerkiksi oikeusavusta ja siitä, millä tavoin uhrille voidaan ilmoittaa käsitellyn tapauksen lopputuloksesta. Poliisi antaa tiedot edellä mainituista asioista, mutta se ei poista sitä tosiasiaa, että tiedonantovelvollisuus koskee yhtälailla myös muita oikeuslaitoksen viranomaisia. Ilmoitusvelvollisuus ei kuitenkaan koske syyttäjää tai tuomioistuinta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 300.)

Tuomio pyritään lähes aina antamaan heti, kun pääkäsittely on saatu päätökseen, koska silloin yleensä kaikki asianosaiset ovat paikalla. Toinen vaihtoehto on, että pääkäsittelyn päätteeksi ilmoitetaan uusi ajankohta, yleensä 14 päivän päähän pääkäsittelyn päättymisestä, jolloin tuomio ilmoitetaan. Tuomiosta ei tarvitse lähettää kenellekään erillisiä ilmoituksia, kun asiassa on järjestetty pääkäsittely. Jos pääkäsittelyä ei kuitenkaan jostain syystä järjestettäisi, vaan syyte

hylättäisiin tai jätettäisiin tutkimatta, niin silloinkin pitää asianosaisille ilmoittaa hyvissä ajoin se päivä, jolloin asiasta annetaan päätös. Lisäksi tuomiosta teettävän jäljennöksen tulee olla asianosaisten saatavilla kohtuullisen lyhyen määräajan kuluttua. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 300.)

6.2 Oikeudenkäynnin julkisuus

Rikosoikeudenkäynnissä asianomistajalla on asianosaisena aina läsnäolo-oikeus. Myös sellaisissa tapauksissa, jossa hänelle ei ole ilmoitettu siitä, milloin pääkäsittely järjestetään. Lisäksi asianomistajalla on erinäisiä puhevallan käyttämiseen liittyviä oikeuksia, esimerkiksi oikeus pyytää lisäselvityksiä tutkintaan liittyvistä seikoista sekä oikeus tuoda julki omia vaatimuksiaan. Myös siitä, antaako hän lausuman todistelutarkoituksessa, voi asianomistaja päättää itse. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 301.)

Pääsäännön mukaan oikeudenkäyntien on oltava julkisia, ja kyseisestä pääsäännöstä poiketaan vain harvoin ja silloinkin se vaatii erityisen painavat perusteet. Julkinen oikeudenkäynti nimittäin on yksi oikeusvaltion keskeisimmistä tunnusmerkeistä. Laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta mainitaan muutamia poikkeustilanteita, joissa on mahdollista käsitellä asia suljetuin ovin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 305.)

Suljettu käsittely on mahdollista esimerkiksi silloin, kun käsiteltävänä on kunnianloukkaus, seksuaalirikos tai jokin erittäin arkaluonteinen henkilön yksityiselämään liittyvä asia. Tällaisten tapausten ollessa kyseessä on tuomioistuimella oikeus päättää, onko käsittely julkinen vai ei. Parisuhdeväkivaltaa ajatellen esimerkiksi parisuhteessa tapahtunut raiskaus voitaisiin käsitellä suljetuin ovin. Kuitenkaan pahoinpitelyitä, vaikka ne olisivatkin tapahtuneet parisuhteessa, ei käsitellä suljetuin ovin, sillä niiden ei katsota loukkaavan uhrin yksityiselämää niin, että kyseessä olisi arkaluonteinen asia. On kuitenkin olemassa mahdollisuus käsitellä asia osittain suljetusti, mikäli joudutaan käsittelemään jotakin salassa pidettävää yksityiskohtaa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 305.)

Tuomioistuimella on niin halutessaan mahdollisuus määrätä oikeudenkäyntiaineisto kokonaan tai osittain salatuksi myös oikeudenkäynnin jälkeen. Parisuhdeväkivaltatapauksissa todennäköisin vaihtoehto on aineistoin osittainen salaspito, jolloin voidaan salata esimerkiksi uhrin terveydentilaa ja muita arkaluonteisia yksityiskohtia käsittelevät asiakirja ja tiedot. Rikoksen uhrin tiedoista salataan aina esimerkiksi sosiaalitoimeen liittyvät asiat, samoin kuin seksuaalinen suuntautuminen ja harrastukset. Lisäksi sellaiset tiedot, joiden julkitulo voisi vahingoittaa uhrin oikeuksia, muistoa tai läheisiä, on salattava, mikäli niiden julkistaminen ei ole ehdottoman välttämätöntä viranomaisen tehtävän suorittamisen kannalta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 305.)

6.3 Asianomistajan ja todistajan suojeleminen

Todistajan suojelemiseen on vuosien kuluessa ryhdytty kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Laissa säädetään esimerkiksi tuomioistuimessa suoritettavista turvatarkastuksista, henkilötietojen salaamisesta sekä oikeudenkäytössä kuultavan henkilön uhkailemisesta. Käytännössä on myös todettu, että ne parisuhdeväkivaltaan liittyvät oikeuskäsittelyt ovat juuri niitä, joissa uhri tai todistajat yleisimmin tulevat uhkailluiksi tai tuntevat tilanteen muuten vaaralliseksi. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 306.)

Mikäli uhri tai todistaja tuntee itsensä ja olonsa uhatuksi, on heidän mahdollisuus kieltää nykyistä asuinpaikkaa, kotikuntaa ja muita yhteystietojaan koskevien tietojen luovuttaminen. Luovutuskielto on mahdollista pyytää joko joltain yksittäiseltä viranomaiselta tai sitten maistraatilta, jonka tehtävänä on väestörekisterin ylläpitäminen. Uhattu henkilö voi myös pyytää maistraatilta, että hänelle merkitään väestörekisterin tietoihin niin sanottu turvakielto. Turvakieltomerkintä kieltää henkilön osoitetta, kotikuntaa ja myös asuinpaikkaa koskevien tietojen luovuttamisen muiden kuin viranomaisten käyttöön. Kielto on melko kattava, sillä jos tiedot luovutetaan viranomaisille, he eivät saa luovuttaa tietoja eteenpäin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 306-307.)

Turvakieltoa voi itselleen pyytää sellainen henkilö, joka tuntee oman tai perheenjäsentensä terveyden tai turvallisuuden uhatuksi. Terveys tässä yhteydessä käsittää sekä psyykkisen että fyysisen terveyden. Lisäksi kielto kattaa myös kotirauhan sekä sukulaisista, harrastuksista, ystävistä ja työstä koostuvan

elinympäristön. Yleisesti ottaen kuka tahansa, joka tuntee itsensä tai perheensä uhatuksi, voi vaatia omien yhteystietojensa salassapitoa keltä tahansa viranomaiselta, mutta silloin erona turvakieltoon on se, että kielto koskee vain sitä nimenomaista viranomaista, jolle salassapitopyyntö on esitetty. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 306.)

6.4 Oikeudenkäynnin turvallisuus

Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi siihen osallistuvien henkilöiden on voitava saapua paikalle ilman, että joutuvat tuntemaan olonsa turvattomaksi. Oikeudenkäyntiin liittyvillä turvajärjestelyillä pyritäänkin siihen, että tilanne ei itse käsittelyn aikana kärjistyisi ja että tilanne saataisiin pysymään hallinnassa. Oikeudenkäynnin ulkopuolella oleviin uhkiin turvajärjestelyillä sen sijaan ei voida vaikuttaa. Turvallisuustarkastuksista säädetty laki antaa oikeuden tutkia kaikki tuomioistuimeen saapuvat henkilöt siltä varalta, että heillä olisi mukanaan turvallisuuden ja järjestyksen kannalta vaarallisia esineitä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 308.)

Toinen merkittävä turvallisuustekijä on todistajien ja asianomistajien kuuleminen käsittelyn aikana. Todistajan, asiantuntijan tai muun asianosaisen kuuleminen pelkäämistapauksissa on siksi mahdollista toteuttaa tarvittaessa siten, että syytetty poistetaan paikalta kuulemisen ajaksi. Myös joku muu kuin syytetty voidaan poistaa paikalta, sillä kuuleminen on mahdollista toteuttaa ilman asianosaisen läsnäoloakin. Lisäksi kuuleminen voidaan toteuttaa esimerkiksi videoneuvotteluna tai lievemmissä tapauksissa uhkaajan ja uhatun henkilön välinen näköyhteys voidaan katkaista sermillä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 309-310.)

6.5 Asianomistajan avustaminen

Rikostapauksissa asianomistajilla on mahdollisuus ja oikeus oikeudelliseen apuun ja oikeudenkäyntiavustajaan. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksen uhrilla on aina oikeus valita itselleen oikeudenkäyntiavustaja niin halutessaan. Jos vastapuoli tuomitaan, niin useimmissa tapauksissa hänet myös veloitetaan korvaamaan asianomistajalle asian käsittelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut. Lisäksi asianomistajalla on mahdollisuus tarvittaessa saada valtiolta oikeusapua sekä rikosvahinkojen korvauksia. Täytyy kuitenkin muistaa, että oikeus-

avun kustannukset jäävät asianomistajan itsensä maksettaviksi, mikäli rikos on sellainen, jossa avustajan läsnäoloa ei katsota tarpeelliseksi. Yleensä tällaisiksi katsotaan vain lievät rikokset. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 311.)

Rikoksen uhriksi joutunut on oikeutettu uhriavustajaan riippumatta siitä, olisiko hänellä siihen varaa vai ei. Uhriavustaja nimittäin saa työstään korvauksen suoraan valtiolta. Uhriavustaja voidaan määrätä uhrille vain silloin, kun kyseessä on erityisen törkeä ja loukkaava rikos. Tällaisiksi rikoksiksi luetaan muun muassa seksuaalirikokset, henkirikokset sekä eriaisteiset pahoinpitelyt, mikäli sitä on pidettävä perusteltuna, kun huomioidaan asianomistajan suhde vastapuoleen. Uhriavustaja voidaan määrätä uhrille vain niissä tapauksissa, jossa rikosasiaa ajaa syyttäjä. Lisäksi edellytyksenä uhriavustajan määräämiselle on, että asianomistaja esittää käsiteltävään rikokseen liittyviä itsenäisiä vaatimuksia. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 312.)

Mikäli asianosaisen ei taloudellisen tilanteensa takia ole mahdollista hankkia itselleen oikeudellista apua ja neuvontaa, hänelle on järjestettävä oikeusapua. Oikeusavun saamista ei myöskään ole eritelty koskemaan vain tiettyjä rikoksia. Epäillylle oikeusapua ei kuitenkaan myönnetä, mikäli odotettavissa on vain sakkorangaistus tai jos syytetyn oikeusturvan katsotaan olevan riittävä ilman avustajan apuakin. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 313.)

Vaikka pahoinpitelytapauksissa useimmiten tuomitaan vain sakkorangaistuksia, niin yleensä pahoinpitelyn uhriksi joutuneille myönnetään oikeusapua. Tätä perustellaan sillä, että pahoinpitelyrikoksiin liittyvien korvausvaatimusten esittäminen on yleensä hankalaa ilman apua. Lisäksi varsinkin parisuhdeväkivaltaan liittyy usein erilaisia pelkotiloja, minkä vuoksi on hyvä, että avustaja on selvittämässä uhrille hänen oikeudellisen tilanteensa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 313.)

Rikoksen uhrilla on oikeus asian oikeuskäsittelystä aiheutuneisiin korvauksiin myös rikosvahinkolain perusteella. Lain perusteella korvattaviksi kuuluvat sellaiset kohtuullisiksi määritellyt kulut, jotka uhrille ovat aiheutuneet sen takia, että hänen on täytynyt saada oikeudessa vahvistus sille, että hänellä on oikeus vahingonkorvaukseen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 313.)

6.6 Rikosvahinkojen korvaaminen

Rikoksen tekijä on velvollinen korvamaan uhrille aiheuttamansa vahingot. Varsin yleistä kuitenkin on, että tekijän taloudellinen tilanne on niin huono, ettei hän pysty korvauksia maksamaan. Toisinaan tekijää ei edes tiedetä tai ei voida velvoittaa maksamaan korvauksia. Yleensä korvausten saaminen on uhrille pitkä prosessi, koska korvausten periminen tekijältä voi viedä kauan. Mikäli uhrilla on vakuutus, jonka perusteella hän saa korvauksia ja mikäli hänelle maksetaan myös rikosvahinkolain mukaiset korvaukset, siirtyy uhrin oikeus tekijältä saataviin korvauksiin edellä mainittujen korvausten maksajalle. Vakuutuskorvaus on rikosvahinkolain mukaisiin korvauksiin nähden ensisijainen korvausmuoto. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 314.)

Rikosvahinkolain perusteella uhrille voidaan maksaa korvausta aiheutuneista henkilö- ja esinevahingoista. Mikäli kyseessä olisi seksuaalirikos tai esimerkiksi vapaudenriisto, saisi uhri korvausta myös hänelle aiheutetusta kärsimyksestä. Jos korvauksen perusteena on henkilövahinko, korvausta maksetaan sairaanhoito- ja matkakuluista, kivusta ja särystä, rikoksen takia aiheutuneesta pysyvästä viasta tai haitasta sekä ansionmenetyksestä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 314.)

Esinevahinkoja, jotka parisuhdeväkivaltatapauksissa ovat varsin yleisiä, korvataan huomattavasti rajoitetummin. Esinevahingoiksi luetaan esimerkiksi vahingoittuneet vaatteet ja muut tavanomaiset käyttöesineet. Rikosvahinkolain perusteella esinevahingot korvataan kuitenkin yleensä vain sellaisissa tapauksissa, joissa vahingot on aiheuttanut johonkin laitokseen, kuten vankilaan tai psykiatriseen sairaalaan, sijoitettu tai sieltä pakomatalla ollut henkilö (Valtionkonttori 2007). Rikosvahinkokorvaus on muihin korvauksiin nähden toissijaisessa asemassa. Eli jos oikeudessa määrätään rikoksen tekijä suorittamaan korvauksia uhrille, niin tulee rikosvahinkokorvauksesta vähennettäväksi se, mitä tekijä on uhrille jo maksanut. Korvauksen hakuaika on 10 vuotta rikoksen tapahtumisesta ja korvauksen saamisen edellytyksenä on poliisille tehty rikosilmoitus. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 314.)

7 Todistelu ja näytöt

Yleisesti oletetaan, että parisuhdeväkivaltatapauksissa on hankalaa saada kerätyksi tarpeeksi näyttöä, jonka avulla rikoksen tapahtuminen pystyttäisiin todistamaan. Tämä johtuu siitä, että parisuhdeväkivaltarikoksissa ajatellaan kyseessä olevan niin sanottu sana sanaa vastaan -tilanne, eli näytön katsotaan koostuvan ensisijaisesti asianosaisten ristiriitaisista lausunnoista. Se, ettei tapahtuneelle rikokselle useinkaan löydy silminnäkijätodistajia, ei kuitenkaan ole ongelma, koska nykyaikana myös monia muita rikoksia, kuten esimerkiksi varkauksia ja murhia, joudutaan selvittämään ja todistelemaan ilman silminnäkijöiden lausuntoja. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 317.)

Parisuhdeväkivaltarikoksissa näytön keräämiseen ja esittämiseen liittyy kuitenkin myös joitakin erityisongelmia, joista keskeisin on se, että useimmissa tapauksissa asianomistajilla ja tapahtuneen rikoksen todistajilla on vastaajan kanssa hyvin läheinen suhde. Tästä syystä uhri ja todistajat on vaikea saada suostumaan siihen, että he tulisivat oikeudenkäyntiin todistamaan tapahtunutta. Toinen merkittävä ongelma on se, että pitkään jatkunut parisuhdeväkivalta on yleensä jo murtanut uhrin itsetunnon ja samalla tehnyt suhteen lopettamisen ylitsepääsemättömän vaikeaksi, millä taas puolestaan on merkitystä sille, miten muita todistelua koskevia kysymyksiä tulkitaan. On kenties aihetta pohtia tarkemmin esimerkiksi sitä, kohdistuuko käsiteltävässä tapauksessa esitettävä näyttö yksittäisiin tekoihin vai pidemmällä ajanjaksolla tapahtuneisiin asioihin, ja miten se pitäisi huomioida näytön riittävyttä arvioitaessa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 318.)

7.1 Todistelumenettely

Todistelu tapahtuu rikosasian pääkäsittelyssä, joka itsessään koostuu kolmesta osasta, eli alku- ja loppukeskustelusta sekä niiden väliin sijoittuvasta todistelusta. Alkukeskustelussa pääpaino on syyttäjän ja asianosaisten esittämillä vaatimuksilla ja niiden perusteluilla. Kun molemmat edellä mainitut osapuolet ovat esittäneet omat vaatimuksensa ja perustelut niille, he vastaavat toistensa vaatimuksiin. Seuraavassa vaiheessa syyttäjä esittelee käsiteltävän asian alkupuheenvuorossaan, minkä jälkeen syytetty ja asianomistaja perustelevat omat näkemyksensä asiasta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 356.)

Todisteluvaihe lähtee liikkeelle yleensä kirjallisten todisteiden sekä esinetodisteiden esittämisellä, vaikka vaihtoehtona on, että mainitut todisteet esitetään jo alkupuheenvuorojen yhteydessä. Myöhemmin on lisäksi mahdollista vedota näihin todisteisiin uudelleen, mikäli todistaja kuulemisensa aikana kertoo samasta asiasta, mistä on jo aiemmin esitetty kirjallista materiaalia. Kun kirjalliset todisteet ja esinetodisteet on käyty läpi, siirrytään pääkäsittelyssä asianosaisten kuulemiseen todistelutarkoituksessa. Ensin kuullaan asianomistajaa ja vasta sitten syytettyä. Kun molemmat on kuultu, siirrytään kuulemaan ensin syyttäjän todistajia ja sen jälkeen vastaajana olevan osapuolen todistajia. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 356.)

Loppukeskustelu on varattu sitä varten, että asianosaiset saavat esittää loppulausuntonsa, joka koostuu esitetyn todistelun yhteenvedosta ja johtopäätöksistä. Loppukeskustelu etenee aina tietyn kaavan mukaan. Ensin kuullaan syyttäjän näkemys asiasta, sitten asianomistajan ja lopuksi syytetyn. Kun loppulausunnot on käyty läpi, on vielä hetki aikaa lyhyelle keskustelulle, jossa viimeinen puheenvuoro kuuluu syytettynä olevalle henkilölle. Itse seuraamuskeskustelu, jossa päätetään mahdollisista rangaistuksista, käydään yleensä erikseen sitten, kun syytettä koskeva loppukeskustelu on saatu päätökseen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 356-357.)

7.2 Todistuskeinot

Tuomioistuimella on oikeus käyttää tapahtuneen rikoksen selvittämiseksi hyväkseen kaikkia sellaisia tietoja ja tietolähteitä, jotka ovat laillisesti saatavilla tai saatu tietoon asian käsittelyn aikana. Lisäksi tuomioistuimella on oikeus vapaasti arvioida sitä, miten suuri merkitys milläkin todisteella on käsiteltävän tapauksen kannalta. Käytettävissä olevat todistuskeinot voidaan jakaa kahteen osaan, henkilötodisteluun ja reaaliseseen todisteluun. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 97.)

Henkilötodistelulla tarkoitetaan asianosaisten, asiantuntijoiden ja todistajien kuulusteluja. Reaaliseseen todisteluun sen sijaan kuuluvat erilaiset kirjalliset todisteet. Kuulustelulla tarkoitetaan esitutkinnassa tapahtuvaa määrämuotoista toimenpidettä, jossa kuulusteltavan henkilön kertomat asiat kirjataan kuulustelupöytäkirjaan tai tallennetaan esimerkiksi ääni- tai kuvatallenteelle. Kuulustelun

avulla pyritetään selvittämään sitä, voidaanko syyte epäiltyä vastaan nostaa. Lisäksi samalla on mahdollisuus saada lisätietoa myös muista esitutinnan kannalta tärkeistä asioista. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 98.)

Ennen kuulusteluja voidaan apuna käyttää myös niin sanottuja alustavia puhuteluja. Puhuttelut eroavat kuulusteluista siten, ettei niiden suorittamisessa noudateta minkäänlaisia muotomääräyksiä. Puhuteltavaa on kuitenkin kohdeltava samalla tavoin asiallisesti kuten varsinaisissa kuulusteluissakin. Puhutteluiden tarkoituksena on yleensä selvittää se, millainen puhuteltavan henkilön asema tulee olemaan esitutinnassa. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 98.)

7.3 Todistajat

Esitutinnassa ei saa todistajana kuulla sellaista henkilöä, jolla ei ole oikeutta todistaa tutkittavana olevaa rikosta käsittelevässä oikeudenkäynnissä. Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaressa säädettyjen kelpoisuusehtojen mukaisesti todistajana voidaan kuulla alle 15-vuotiaasta henkilöä vain silloin, jos se on tuomioistuimen mielestä soveliaista ja mikäli kyseisen henkilön kuulemisella on erityisen keskeinen merkitys asian selvittämisen kannalta ja kuuleminen voidaan toteuttaa niin, ettei siitä aiheudu hänelle haittaa tai kärsimystä. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 128.)

Lähtökohtana todistajana toimimiselle on se, ettei todistaja saa olla asianosaisena siinä rikoksessa, jota todistaminen koskee. Asianosaisten ja asianomistajien lisäksi esitutinnassa eivät myöskään saa todistaa sellaiset henkilöt, joita itseään on syytetty samasta rikoksesta tai teosta, joka on jollain tapaa välittömässä yhteydessä siihen tekoon, jota käsiteltävä rikos koskee. Myöskään sellaiset henkilöt, jotka ovat saaneet rangaistusmääräyksen tai rikesakon edellä mainitusta teosta, eivät saa toimia todistajina. Lisäksi todistuskiellossa ovat asianosaisten lailliset edustajat. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 128.)

7.3.1 Todistajan totuusvelvollisuus

Oikeudenkäymiskaaren ja esitutkintalain mukaan todistajalla on oikeudenkäynnissä positiivinen totuusvelvollisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että todistajan on mitään salaamatta ja totuudessa pysyen kerrottava kaikki, mitä hän asiasta tietää käsiteltävästä asiasta. Mikäli todistajalla on hallussaan muuta todistusaineistoa tai jokin esitutkinnan kannalta tärkeä asiakirja, hänellä on velvollisuus esittää nekin. On kuitenkin olemassa kolme poikkeusta, jotka koskevat todistajan velvollisuutta kertoa kaikki, mitä hän tietää. Nämä poikkeukset ovat vaitiolovelvollisuus, kokonaankieltäytymisoikeus ja vaitiolo-oikeus. Vaikka todistaja turvautuisikin edellä mainittuihin poikkeuksiin, se ei tarkoita, että hänellä olisi oikeus valehdella esitutkinnan tai mahdollisten alustavien puhuttelujen aikana. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 128-129.)

Vaitiolovelvollisuuden perustana on henkilön asema ja sen piiriin kuuluvat asiat, esimerkiksi virkamiehenä toimivan todistajan vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat asiat. Lisäksi vaitiolovelvollisuus kattaa esimerkiksi myös asiamiehen tai oikeudenkäyntiavustajan vaitiolovelvollisuuden sellaisissa asioissa, jotka päämies on heille luottamuksellisesti kertonut, kun he ovat ottaneet asian hoidettavakseen, ellei päämies erikseen ole antanut lupaa todistamiseen. Kuulustelija ei myöskään saa esittää kysymyksiä, joista hän tietää kuulusteltavan olevan vaitiolovelvollinen. Esitutkintalain perusteella kuulusteltavalta onkin jo alkuvaiheessa kysyttävä, onko hänellä tiedossaan sellaisia seikkoja, jotka joko oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistajana toimimisesta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 129-130.)

Todistajan kokonaankieltäytymisoikeus puolestaan on varsin kattava, ja siitä säädetäänkin oikeudenkäymiskaareissa varsin selvästi ja tyhjentävästi. Kokonaankieltäytymisoikeuden perusteella ei todistajaksi saa vastoin tahtoaan vaatia sellaista henkilöä, joka on, tai on joskus ollut, naimisissa tai kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa. Myöskään sellaista henkilöä, joka on suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa sukua asianosaiselle, ei saa vaatia todistamaan, mikäli tämä ei sitä itse tahdo. Sama pätee henkilöön, joka on, tai on joskus ollut, avioliitossa sellaisen henkilön kanssa, joka on edellä mainitulla tavalla sukua jommallekummalle asianosaiselle. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 130-131.)

Todistamaan ei myöskään saa kokonaankieltäytymisoikeuden perusteella pakottaa asianosaisten sisaruksia tai heidän avopuolisoitaan eikä asianosaisten ottovanhempia tai -lapsia. Kokonaankieltäytymisoikeutta perustellaan sillä, ettei ole oikein velvoittaa asianosaiselle läheistä henkilöä todistamaan rangastusuhalla. Mikäli henkilö kuulusteluissa vetoaa kokonaankieltäytymisoikeuteensa, hänellä ei ole velvollisuutta perustella päätöstään millään tavalla. On myös huomioita se, että mikäli kokonaankieltäytymisoikeuteen oikeutettu henkilö päättää todistaa, niin on hän samalla tavalla totuusvelvollinen kuin muutkin todistajat, ja häntä voidaan rangaista, mikäli hän rikkoo velvollisuuttaan pysyä totuudessa. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 131.)

Vaitiolo-oikeudella sen sijaan tarkoitetaan eräiden henkilöiden oikeutta kieltäytyä todistajana toimimisesta, mikäli todistaminen saattaisi aiheuttaa vaaran syytteen joutumisesta itselle tai lähiomaiselle, tai mikäli todistaminen voisi rikkoa liike- tai ammattisalaisuuden tai mahdollisesti vaarantaa tiedotusvälineiden lähdusuojan. Kuulustelijalla on oikeus kysyä kuulusteltavalta vaitiolo-oikeutta koskevia kysymyksiä vain silloin, kun hän samalla ilmoittaa kuulusteltavalle, että hänellä on oikeus vedota vaitiolo-oikeuteensa. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 131.)

7.3.2 Todistajan oikeudet

Todistajalla on ennen kuulustelua oikeus tietää, mikä hänen asemansa tutkinnan aikana on. Lisäksi todistajalle on kerrottava siitä, että hän on velvollinen pysymään totuudessa ja että miten häntä tullaan mahdollisesti rankaisemaan, jos hän jää kiinni valehtelemisesta. Todistajana kuultavalta henkilöltä on myös tiedusteltava, onko olemassa syitä, joiden perusteella hänellä on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistajana toimimisesta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 136.)

Todistajalla on myös oikeus saada korvauksia hänelle kuulusteluiden takia aiheutuneista ansionmenetyksistä sekä matka- ja toimeentulokustannuksista. Korvausoikeutta ei kuitenkaan ole, mikäli tuomioistuin katsoo todistajan kieltäytyneen todistamisesta aiheetta. Huomioitavaa on, että oikeus korvauksiin koskee vain tuomioistuimessa järjestettyä todistajankuulustelua, eikä suinkaan normaalia esitutkinnan aikana tapahtuvaa kuulemistä. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 136.)

7.3.3 Todistajan kuulustelu

Todistajien kuulusteleminen mahdollisimman nopeasti rikoksen tapahtumisen jälkeen on tärkeää, koska silloin heidän muistikuvansa ovat vielä tuoreita. Mitä pidempi aika tapahtumien ja kuulustelujen välillä ehtii kulua, sitä todennäköisempää on, että ulkopuoliset vaikutteet ehtivät muuttaa todistajien alkuperäisiä muistikuvia, mistä seuraa se, että todistajan on vaikea erottaa, mitkä havainnot tapahtumapäivältä ovat hänen omiaan. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 136.)

Todistajan avulla on mahdollista saada tietää sellaisista asioista, joiden selvittämiseen voisi muuten kulua paljon pidempään. Todistajan on esimerkiksi mahdollista kertoa tapahtumien etenemisestä, olosuhteista ja tilanteen kärjistymiseen johtaneista taustoista sekä tietysti itse asianosaisista. Lisäksi todistajien kertomilla asioilla on yleensä huomattavasti suurempi näyttöarvo verrattuna muiden osallisten kertomuksiin, koska he ovat tapahtuneen suhteen puolueettomia. Erityisen tärkeää on myös todistajia kuulusteltaessa selvittää se, mitkä asiat heidän kertomuksissaan puhuvat epäiltyä vastaan ja mitkä puolesta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 136.)

Todistajien kuulusteleminen alkaa siten, että todistaja kertoo tapahtumista vapaasti, minkä jälkeen hänelle tehdään tarkentavia, yksityiskohtaisia kysymyksiä. Tarkentavia kysymyksiä esitettäessä on tärkeää asetella kysymykset siten, ettei niillä pyritä johdattelemaan todistajaa mihinkään suuntaan. Kuulustelijan tulisi myös saada jollain tapaa varmistus sille, että kerrotut asiat ovat kuulusteltavan henkilön omia havaintoja, eivätkä muiden hänelle kertomia päätelmiä ja asioita. Mikäli todistajalla on antaa kuulustelijalla joitakin asiakirjoja tai muuta mahdollista todistusaineistoa, on kuulustelijan otettava ne vastaan ja kirjattava niiden osalta tarpeelliset tiedot myös kuulustelukertomukseen. Kuulustelujen päättyessä todistajalla on oikeus lukea kuulustelukertomus ja tehdä siihen omasta mielestään tarpeelliset korjaukset, muutokset ja mahdolliset lisäykset. Lopuksi kuulustelupöytäkirjaan lisätään vielä kaikkien läsnäolijoiden allekirjoitukset. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 136-137.)

7.4 Asiantuntija

Oikeudenkäymiskaassa asiantuntijan yleiseksi kelpoisuusehdoiksi on määritelty rehellisyys ja tunnettavuus alalla, josta häntä kuulusteluissa kuullaan asian-

tuntijana. Erityisehtona kuitenkin on, että asiantuntijaksi ei kuulusteluihin voida valita sellaista henkilöä, jolla on asiaan tai itse asianosaiseen sellainen suhde, joka vaarantaisi hänen puolueettoman suhtautumisensa. Esitutkinna on mahdollista hankkia asiantuntijalausunto koskien sellaista kysymystä, joka liittyy selvitettävään asiaan. Lausunto voidaan hankkia, mikäli jonkin tutkinnan aikana esille nousseen kysymyksen ratkaisemiseksi tarvitaan nimenomaisen alan tuntevan ihmisen ammattitaitoa ja -tietoa. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 137-138.)

Asiantutkijalausunnoista erityisesti merkittäviä ovat erilaiset mielentilatutkimuksiin liittyvät lausunnot. Tuomioistuin voi määrätä epäillyn mielentilatutkimuksiin esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä. Mielentilatutkimuksen teettämistä voi esittää syyttäjä, epäilty itse tai epäillyn edunvalvoja. Mielentilatutkimus voidaan teettää, mikäli epäilty on tunnustanut syyllisyytensä tai jos on selvää, että mielentilatutkimuksen teettäminen on muiden syiden takia ehdottomasti tarpeellinen. Tärkeintä kuitenkin on huomioida se, että tutkimuksen teettämiselle tulee aina olla perusteet ja epäillyn tulee antaa siihen suostumuksensa. Epäillyn suostumusta ei kuitenkaan tarvita silloin, kun hän on jo vangittuna tai kun rikos, josta häntä syytetään, on sellainen, josta voi saada vuoden vankeutta ankaramman rangaistuksen. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 138-139.)

Asiantutkijalausunto voi olla muodoltaan joko kirjallinen tai suullinen. On myös mahdollista, että asiantuntijaa kuulustellaan esitutkinna. Yleisimmin rikostutkintojen yhteydessä asiantutkijalausuntoja pyydetään tapauksissa, joissa jutun selvittäminen vaatii lääketieteellistä, teknistä tai kirjapidollista erityisosaamista. Kuulusteluissa asiantutkijan kuuleminen rinnastetaan soveltuvilta osin todistajan kuulusteluun. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 139.)

Asiantutkijan velvollisuus on ilmoittaa esitutkinnan aikana tarkasti asiat, jotka hän on tutkimuksissaan havainnut ja seikat, joihin hän on kiinnittänyt erityistä huomiota. Lisäksi asiantutkijan on annettava perusteltu lausunto kysymyksestä, josta häntä on asiantutkijana kuultu. Lausunnon on perustuttava edellä mainittuihin huomioihin ja havaintoihin. Myös asiantutkijan, kuten todistajankin, on pysyttävä ehdottomassa totuudessa esitutkinnan aikana. Asiantutkijalle tulee ilmoittaa häntä koskevasta totuusvelvollisuudesta, kuten myös siitä, millaiset ovat seuraukset totuusvelvollisuuden rikkomisesta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 139-140.)

Asiantuntijalle on maksettava kohtuullinen palkkio työstään ja hänelle aiheutuneesta ajanhukasta esitutinnan ja tuomioistuinkäsittelyn aikana. Palkkion maksaminen tapahtuu poikkeuksetta valtion varoista. Mikäli asiantuntijana sen sijaan toimii virkamies tai viranomainen, niin maksetaan palkkio yleensä vain poikkeustapauksissa. Tämä johtuu siitä, että yleensä asiantuntijana toimiminen, silloin kun on kyseessä virkaan liittyvä asia, on yksi viranomaisten ja virkamiesten virkavelvollisuuksista. Palkkion lisäksi asiantuntijalle on maksettava myös korvaukset kuluista, joita hänelle on aiheutunut. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 140.)

7.5 Esinetodisteet ja asiakirjat

Laissa ei ole rajoituksia todistamisessa käytettävien esinetodisteiden käytöstä. Esinetodisteita voidaan tämän takia myös takavarikoida, jotta niiden käyttö todisteena on mahdollista. Parisuhdeväkivaltatapauksissa yleisimpiä ja merkittäviä esinetodisteita ovat esimerkiksi erilaiset tekovälineet, valokuvat ja repeytyneet vaatteet. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 351.)

Kirjallisella todisteella tarkoitetaan sellaista asiakirjaa, jonka sisällöllä on todistusarvoa jutussa. Yleisesti ottaen kirjalliset todisteet ovat parisuhdeväkivaltarikoksissa vähemmän merkittäviä, kuin jos kyseessä olisi esimerkiksi talousrikos. On kuitenkin olemassa myös parisuhdeväkivallan kannalta merkittäviä kirjallisia todisteita, joilla tapahtunut väkivalta voidaan näyttää välittömästi toteen tai vaihtoehtoisesti tukea muuta jo olemassa olevaa näyttöä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 351.)

Kirjallisia todisteita voidaan jaotella monella eri tavalla. Ensinnäkin asiakirjat on mahdollista jakaa virallisiasiakirjoihin ja yksityisiin asiakirjoihin. Toinen jakotapa on tehdä eroa alkuperäisten asiakirjojen ja niistä otettujen kopioiden välillä. Kolmas jaottelu sen sijaan käsittää todistusasiakirjat ja satunnaisasiakirjat. Todistusasiakirjoja ovat erilaiset todistukset, pöytäkirjat ja sopimukset, ja satunnaisasiakirjoilla puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi lehti-ilmoituksia ja yksityisiä kirjeitä. Viimeinen luokittelumahdollisuus asiakirjojen osalta on jako kuvaaviin ja tahdonilmaisun sisältäviin asiakirjoihin. Tahdonilmaisun sisältävällä asiakirjalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista kirjallista aineistoa, joka sisältää esimerkiksi kiellon, vaatimuksen, lupauksen tai käskyn. Lisäksi tahdonilmaisun sisältä-

viin asiakirjoihin luetaan myös niin kutsutut määräämisasiakirjat, kuten esimerkiksi testamentit sekä velka- ja kauppakirjat. (Jokela 2004, 235-236.)

Parisuhdeväkivallan kannalta tavallisimpia asiakirjatodisteita ovat esimerkiksi lääkärintodistukset ja erilaiset uhkauskirjeet. Kuitenkin kirjallisina todisteina saatetaan joissain tapauksissa esittää myös otteita eri viranomaisten ylläpitämistä rekistereistä. Esimerkiksi poliisille tehty rikosilmoitus on yleensä sellainen, jolla saattaa olla suurta painoarvoa. Myös aiemmat tuomioistuimen antamat päätökset, erityisesti lähestymiskieltoa tai lasten huoltajuutta koskevat päätökset, voivat olla merkittävä osa todistusaineistoa. Asiakirjatodisteiksi luetaan myös olemassa olevat kuva- ja äänitallenteet, kuten uhrin ja tekijän väliset nauhoitetut keskustelut tai puhelu hätäkeskukseen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 351-352.)

Kun oikeudenkäynnissä käytetään kirjallista todistelua, niin on muistettava, että siitä huolimatta asianosaisen on pääsääntöisesti esitettävä lausumansa suullisesti. Asianosainen ei siis saa esittää asiaansa kirjallisesti. Asianosaisen on sallittua lukea asiakirjoista ainoastaan vaatimuksensa sekä mahdolliset viittaukset oikeuskäytäntöön ja -kirjallisuuteen. Mikäli todistusaineistoon kuuluu sellaisia asiakirjoja, jotka sisältävät paljon esimerkiksi numerotietoja, ne luetaan kuuluvaksi sellaisiksi kirjallisiksi todisteiksi, jotka saa lukea paperista. Lisäksi asianosaisella on oikeus pitää mukanaan kirjallisia muistiinpanoja, jos ne toimivat hänen muistinsa tukena. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 162.)

7.6 Näyttökynnys

Aina kun kyseessä on rikosasia, niin näytön arviointi lähtee liikkeelle siitä, että on syyttäjän velvollisuus näyttää toteen ne asiat, joita hän pitää perusteena rangaistuksen määräämiselle. Mikäli tilanne jää epäselväksi, jää todistustaakka siinäkin tapauksessa syyttäjän vastuulle ja mahdollinen epävarmuus luetaan syytetylle eduksi. Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa rikosprosessin näyttökynnystä kuvataan yleisesti ottaen termillä täysi näyttö, jolla tarkoitetaan sitä, että tuomitsemisen edellytys on se, ettei syytetyn syyllisyydestä jää epäilystä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 359-360.)

Rikosprosessissa ei ole niinkään kyse siitä, onko syytetyn syyllisyys vai syyttömyys todennäköisempää vaan siitä, onko syyllisyydelle niin paljon todisteita, että ei voida kohtuullisin ja järkevin perustein epäillä hänen olevan syytön. Käytännössä tämä muodostaa sellaisen ongelman, että tuomioistuin joutuu ajoittain vapauttamaan syyllisinä pitämiään tekijöitä, vaikka syyllisyys olisikin syyttömyyttä todennäköisempi vaihtoehto. Koskaan ei voida varmuudella tietää, kuinka lähelle totuutta oikeudenkäynnissä päästään. Näytön arviointi kun on hyvin tapauskohtaista ja rakentuu aina eri tavoin, ja siihen liittyy monia erilaisia ongelmia esimerkiksi sen osalta, millainen näyttöarvo millekin todisteelle annetaan. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 360-361.)

8 Rangaistuskäytäntö

Pahoinpitelyjä koskeva rangaistuskäytäntö on melko lievää siihen nähden, min-kälaisia fyysisiä ja psyykkisiä seuraamuksia niistä voi uhriksi joutuneelle aiheu-tua. Lievistä pahoinpitelyistä rangaistaan harvoin ja tavallisistakin pahoinpite-lyistä määrätään yleensä vain sakkoja. Törkeistä pahoinpitelyistä sen sijaan rangaistaan usein tuntuvammin, mutta yleensä kuitenkin enimmillään muuta-man vuoden vankeusrangaistuksella, kun mahdollinen enimmäisrangaistus kui-tenkin olisi 10 vuotta vankeutta. Pahoinpitelytapauksissa pitäisikin tulevaisuu-nessa kiinnittää huomiota erityisesti siihen, huomioidaanko annetuissa rangais-tuksissa tarpeeksi sitä, miten törkeästä teosta on kysymys ja sitä, kuinka toden-näköistä on se, että tekijä uusii tekonsa. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 375.)

Kun rikoksesta annettavaa rangaistusta pohditaan, niin tärkeimpiin kysymyksiin kuuluu ehdottomasti se, määrätäänkö vankeusrangaistus ehdollisena vai ehdot-tomana. Toinen keskeinen päätös on se, määrätäänkö uhrille mahdollisen eh-dottoman rangaistuksen sijaan, tai ehdollisen rangaistuksen lisäksi, yhdyskun-tapalvelua. Rangaistuksen pituus vaikuttaa osaltaan siihen, tuomitaanko syytet-ty ehdolliseen vai ehdottomaan vankeusrangaistukseen. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 375.)

Alle kahden vuoden mittainen vankeus voidaan tuomita ehdolliseksi, mutta sil-loinkin huomiota kiinnitetään erityisesti rikoksen vakavuuteen ja siihen, onko tekijää aiemmin tuomittu pahoinpitelystä. Jos tekijällä on jo ennestään pahoinpi-

telytuomio, on melko todennäköistä, että hän saa tuomionsa ehdottomana. Käytännössä kuitenkin huomioon otetaan vain aiemmat vankeusrangaistukset, koska sakkorangaistuksista ei yleensä tiedoteta tuomioistuimille. Myös se, että syytetty saisi tuomiokseen yhdyskuntapalvelua enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeuden sijaan, on epätodennäköistä, jos tekijä on joskus aiemmin määrätty ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 375-376.)

Kun kyseessä on parisuhdeväkivalta, otetaan toistuvuus huomioon vain niissä tapauksissa, jossa tekijälle on aiemmin määrätty vankeusrangaistus. Ongelmana kuitenkin on se, ettei parisuhdeväkivallasta useinkaan nosteta syytettä, tai sitten jos nostetaan, on tuomiona yleensä sakkorangaistus. Näin ollen kaikki aiempi väkivalta jää tavallaan ilman huomiota ja merkitystä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 376-377.)

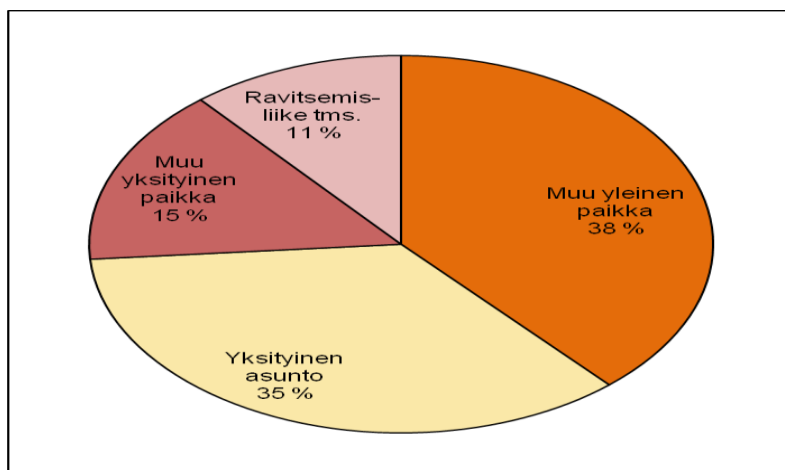
9 Pahoinpitelyiden näkyminen tilastoissa

Vuonna 2011 poliisille ilmoitettiin yhteensä 40 000 pahoinpitelyrikosta, mikä on noin 20 prosenttia enemmän kuin vuoden 2010 aikana. Erityisesti törkeiden pahoinpitelyiden määrä oli kasvanut. Vuoteen 2010 verrattuna törkeiden pahoinpitelyiden määrä oli nimittäin lisääntynyt kolmella prosentilla ja yhteensä niiden kokonaismäärä vuonna 2011 oli 2100 kappaletta. (Tilastokeskus 2012, 6)

Alla olevasta taulukosta (Kuva 1) nähdään, miten eri väkivaltarikokset jakautuivat maakunnittain vuonna 2011. Lisäksi toisesta kuviosta (Kuva 2) nähdään, että suurin osa pahoinpitelyistä tapahtuu joko julkisilla paikoilla tai yksityisissä asunnoissa. (Tilastokeskus 2012).

Maakunta	Tappo, murha, surma ja niiden yritykset	Pahoinpitely	Törkeä pahoinpitely	Lievä pahoinpitely	Raiskaus-yritykset
KOKO MAA	8	495	38	210	19
Uusimaa	7	606	35	242	20
Varsinais-Suomi	4	441	31	260	20
Satakunta	10	481	54	162	12
Kanta-Häme	8	394	47	206	17
Pirkanmaa	7	427	32	175	12
Päijät-Häme	12	435	37	203	14
Kymenlaakso	8	349	29	217	13
Etelä-Karjala	10	404	30	197	15
Etelä-Savo	5	458	47	264	14
Pohjois-Savo	10	427	36	314	17
Pohjois-Karjala	5	369	48	193	40
Keski-Suomi	8	537	43	137	13
Etelä-Pohjanmaa	10	382	30	98	12
Pohjanmaa	10	413	50	121	14
Keski-Pohjanmaa	6	543	31	250	23
Pohjois-Pohjanmaa	8	557	34	157	35
Kainuu	15	629	68	202	16
Lappi	9	418	54	223	24
Ahvenanmaa	11	356	46	169	28

Kuva 1. Väkivaltarikoksia maakunnittain 100 000 asukasta kohden vuonna 2011. Lähde: Tilastokeskus 2012.

Kuva 2. Pahoinpitelyrikokset tekopaikan mukaan 2011. Lähde: Tilastokeskus 2012.

10 Päätelmät

Tämän opinnäytetyön yhteenvetona voidaan todeta, että Suomessa tapahtuu vuosittain kohtalaisen suuri määrä pahoinpitelyrikoksia ja että niistä suurin osa tapahtuu yksityisissä tiloissa. Lisäksi huomattavaa on, että vaikka parisuhdeväkivalta on rikos, niin siitä harvoin nostetaan syytettä. Myös rangaistukset ovat tekijälle pieniä siihen nähden, millaisia vammoja uhrille voidaan aiheuttaa. Yleisin rangaistus parisuhdeväkivallasta on nimittäin sakkorangaistus.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli antaa ihmisille tietoa siitä, mitä parisuhdeväkivalta on ja miten se määritellään rikoksena. Toinen tavoite oli selvittää, miten rikosprosessi etenee, aina rikosilmoituksen tekemisestä ja esitutkinnasta oikeuskäsittelyyn asti. Toivon, että ihmiset, jotka ovat aiheesta kiinnostuneita, saavat tästä opinnäytetyöstä itselleen hyödyllistä tietoa. Toivon myös, että työ herättää lukijat ajattelemaan sitä, miten vakavasta asiasta parisuhdeväkivallassa on kysymys. Kyseessä on rikos, eikä pelkästään parisuhteessa olevien ihmisten sisäinen ongelma, johon täytyisi itse löytää ratkaisu. Väkivallan ei saa antaa hallita elämäänsä, vaan on uskallettava tehdä vaikeitakin ratkaisuja.

Parisuhdeväkivallalle on monia syitä, eikä yksikään niistä varmasti ole sellainen, johon ei voitaisi puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Mikäli sosiaali- ja terveystieteiden opiskelija olisi esimerkiksi kiinnostunut perehtymään parisuhdeväkivallan taustalla oleviin tekijöihin, parisuhdeväkivallan eri ilmenemismuotoihin ja ongelmien ennaltaehkäisyyn, niistä voisi saada hyvän opinnäytetyöaiheen. Olisi myös mielenkiintoista tutkia parisuhdeväkivallan rikosprosessin etenemistä ja rangaistuskäytäntöjä muissa maissa, ja sen jälkeen verrata jonkin muun maan tilannetta Suomen tilanteeseen. Mikäli joku juridiikan opiskelija on kiinnostunut opinnäytetyöni aiheesta, hän voisi tarkastella tilannetta ulkomaiden osalta.

Olen tyytyväinen työni lopputulokseen, sillä sain aikaan suhteellisen kattavan tietopaketin parisuhdeväkivallan rikosprosessin etenemisestä, rangaistuskäytännöistä ja siitä, miltä väkivaltarikosten tilanne tällä hetkellä Suomessa näyttää. Opin paljon uusia asioita opinnäytetyöprosessin jokaisessa vaiheessa, mutta erityisesti opin paljon lisää lainsäädännölliseltä puolelta, mikä on hyödyllinen asia juridisen puolen suuntautumiseni ja tulevan ammattini kannalta. Pysyin

myös hyvin laatimassani aikataulussa. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöprosessi oli haastava, mutta erittäin mielenkiintoinen.

Haasteen tälle työlle loi se, ettei parisuhdeväkivallasta ja sen rikosprosessin etenemisestä ole tarjolla paljoakaan kirjallista, saati sitten sähköisessä muodossa olevaa materiaalia. Lisäksi aihe on niin arkaluontoinen ja intiimi, ettei siitä oikeastaan voi lähteä keneltäkään kyselemään, minkä takia työhön ei voinut koostaa erillistä empiiristä osiota.

Tämän opinnäytetyön kirjoittaminen herätti minussa paljon ajatuksia. Ihmettelin mielessäni erityisesti sitä, mikseivät parisuhteissaan väkivaltaa kokevat ihmiset tuo asiaa ilmi ja tee asiasta rikosilmoitusta. Jos näin olisi, saataisiin oikeuskäytäntöönkin ennakkotapauksia, jotka kenties sitten tulevaisuudessa rohkaisisivat muita saman kokeneita auttamaan itseään. Myös rangaistuskäytäntöä pitäisi mielestäni pohtia uudelleen. Se, että tekijä selviää lähes aina sakkorangaistuksella, ei mielestäni ole oikein, vaikka samalla ymmärrän, että Suomessa vankilat ovat täynnä ja on olemassa vakavampiakin rikoksia kuin pahoinpitelyt.

Kuvat

Kuva 1. Väkivaltarikoksia maakunnittain 100 000 asukasta kohden vuonna 2011, s. 52

Kuva 2. Pahoinpitelyrikokset tekopaikan mukaan vuonna 2011, s. 52

Lähteet

Ensi- ja turvakotien liitto ry. 2012. Ilmoitus- ja salassapitovelvollisuus.

http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/liitto/haetko-tietoa/perhevakivalta/tietoa_lainsaadannosta/ilmoitus-ja_salassapitovelvolli/
(Luettu 06.09.2012.)

Jokela, A. 2004. Oikeudenkäynti III. Helsinki: Talentum Media Oy.

Jokela, A. 2012. Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. Kolmas painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Niemi-Kiesiläinen, J. 2004. Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: WSOY.

Poliisi. 2012. Rikostutkinta

<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/0/136AF016D73115E3C2256DF000346219?opendocument>
(Luettu 28.08.2012)

Poliisilaki 7.4.1995/493

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950493>

Päihdelinkki. 2011. Perheväkivalta.

<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/162-perhevakivalta>
(Luettu 02.04.2012)

Rikoslaki 19.12.1889/39

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Savolainen, E. 2007. Pahoinpitelyrikokset ja parisuhdeväkivalta. Pro gradu – tutkielma. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta.

<http://ezproxy.saimia.fi:2081/lakikirjasto/7082.pdf>
(Luettu 06.04.2012)

Tilastokeskus. 2012. Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2011.

http://tilastokeskus.fi/til/polrik/2011/polrik_2011_2012-04-02_fi.pdf
(Luettu 27.10.2012)

Tolvanen, M & Kukkonen, R. 2011. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki: Talentum Media Oy.

Valtionkonttori 2007. Korvausmenettely rikosvahinkoasioissa.

<http://www.valtiokonttori.fi/public/default.aspx?contentid=18890>
(Luettu 05.11.2012)

Virolainen, J & Pölönen, P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Helsinki: WSOY.

Väestöliitto. 2012a. Parisuhdeväkivalta.

http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/parisuhdevakivalta/

(Luettu 02.04.2012)

Väestöliitto. 2012b. Fyysinen väkivalta.

http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/parisuhdevakivalta/fyysinen-vakivalta/

(Luettu 24.10.2012)